КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 ЧЕРВНЯ 1930	Ч. 6	РІК ВИДАННЯ III

Дещо самокритики.

Перед нами місяць кооперативної пропаґанди. Червень, від цього року починаючи, буде для нас місяцем Свят Кооперації.

З яким арсеналом пропаґандистичної зброї маємо явитися на фронті цієї чергової кампанії? Очевидно, в першу чергу використаємо ті наші позитивні здобутки, якими може похвалитися муравлиний труд тисячів і тисячів відданих великій ідеї спільництва рядових і провідних робітників кооперації, при співчуваючій співпраці міліонових мас скооперованих родин. Згадаємо про чисельний зріст кооператив, про побідний похід української кооперації на Волині, де вже налічуємо днесь кругло 500 кооперативних клітин і то помимо всіх, прямо неймовірних перепон, про пробудження Лемків, про заповнювання існуючих ще „кооперативних пустинь“ в інших повітах Галичини. Підчеркнемо, на основі статистичного огляду союзної кооперації за 1928 р. зріст запасних фондів у господарсько-споживчих кооперативах (за час від 1926 до 1928 пересічний запасний фонд зріс з 6.8 зл. на члена до суми 16.2 зл. на члена, себ-то на 138 проц.); згадаємо про зріст, хоч значно менший, уділових капіталів (з 5.4 покищо на 6.6 зл.); потішимо себе згадкою про успіхи нашого кооперативного молочарства і піднесемо своє самопочуття свідомістю того, що ми вже вийшли зі своїм маслом на світовий ринок, експортуючи в р. 1929 кругло 40 ваґонів за границі Польщі. (Гл. Кооп. Республ. за травень ц. р.). Кинемо оком і на молодий та ідейно здоровий райфайзенський рух, старагочись спопуляризувати його ударний клич: власними силами село має створити свій сільський кооп. банк! З „нічого“ створити „щось“!

Та не про самі лише успіхи треба говорити. Памятаймо, що не самим тільки підношенням позитивних сторінок двигається вперед громадське життя, але і через одночасне і вчасне викривання існуючих недостач, промахів і недотягнень. Самою тільки хвальбою можна врешті решт нашкодити справі, присипляючи свою і суспільства чуйність на шкідливі прояви в роботі; захоплюючись зовнішними успіхами, не бачучи проґалин і небезпек, можна при умовах дійти до стану такого „запаморочення від успіхів“, який довів

сталінську партію до відомих колективізаторських дурниць, яких вона тепер сама лякається. Не думаємо зовсім, що ми вже дійшли до такого стану „запаморочення від успіхів“, але доза певної самокритики і остороги — гадаємо — ніколи не зашкодить справі.

А є в нашій кооперативній дійсности деякі затрівожуючі зявища, про які мовчати перед масами не годиться і навіть не вільно.

Візьмім саму основу кожної кооперативної будівлі, її фундамент, членство. Як стоїмо з числом фізичних осіб, членів кооператив? І тут приходить з соромом сказати, що під цим зглядом майже не видно поступу в основній масі кооператив — господарсько-споживчих спілках. Ба, що гірше, ми помалу котимося в низ. Поглянньо на цифри:

1925	р. пересіч членів на 1 кооперативу (госп. спож.) —	127
1926	„ „ „ „ „ „	99
1927	„ „ „ „ „ „	91
1928	„ „ „ „ „ „	91

Правда, указують на те, що до РСУК принято чимало нових кооператив, переважно з малою кількістю членів і це впливає на зменшення пересічі; це питання розбірав на сторінках Кооп. Респ. інж. Охрим, „але тільки до 1927 р. включно“; одначе і ці розслідування не заперечили факту, що навіть у старих кооперативах є застій припливу нових членів.

Коли хто на це замітив-би, що мабуть нема вже з кого вербувати нових членів по селах, то це булоб оперте на помилці. Є ще з кого набірати нових кооперативних рекрутів! Бо киньмо тільки оком на торги тих-же госп.-споживчих кооператив:

Продано в році	Членам	Нечленам	Кооп. устан.
1925	43·8%	48·7%	—
1926	38·8 „	51·9 „	9·3
1927	44·2 „	54·0 „	1·8
1928	37·5 „	60·5 „	2·0

Значить, нечленів в кооперативах купує значно більше як членів! Хіба не можна цих людей втягти в члени кооперативи? не можна таки справді, чи просто про те не думається?! Які засоби пропаґанди, устної, писемної, торговельно-реклямної, орґанізаційні були вжиті на те, щоби вирівняти цю прямо диковину з кооперативного погляду, що кооперація обслуговує головно... чужих і їй не співчуваючих людей?

Використаймо цей місяць червень хоч для частинного вирівнання цеї аномалії.

Та тим не кінчається справа. Погляньмо на зміни в торгах з членами і нечленами протягом останніх літ. Що бачимо? — Що відсоток торгів з нечленами постійно росте, а торги з членами рівнож постійно падуть!

У всякого дійсного кооператора стискається серце; некооператорові, купцеві — це булоб абсолютно байдуже; йому аби торг взагалі збільшувався та зиски росли. Та інакше дивиться на цю річ кооператор.

Він обовязаний поставити питання: куди зміряємо? до чого воно дійде, коли так справи вестимемо далі? Чому ніхто про це не думає, щоб спинити кооперацію від виразного вироджування?

Ми знаємо причини цього явища: до кооперативи привертається чимало людей, що купували у жидівських чи нежидівських приватників, а кооператива рада, що їх в себе бачить, не робить уже ніяких „труднощів", не вимагає підписання заяви, вплати вписового і уділу і т. д. Іде по лінії найменшого спротиву, бо це найвигідніше.

Та роздумаймо тільки до чого це далі веде! Біля кооперативи гуртуються дві ґрупи покупців: члени і не-члени; обі ґрупи трактуємо однаково, обі мають однакові користи з кооперативи. Чи не виникне думка у членів: чому-ж я маю бути гіршим, як другий і чи не може прийти до масового виступу членів з кооперативи і виповідання уділів? А тоді що буде? Тоді не буде в нас кооперації, тільки вернемо до стану з перед 40—30 літ, коли село мало „склеп" („членський", „читальняний" чи громадський), але не мало кооперативи і її оживлюючого духа.

Наш обовязок указувати на небезпеку. В чиїх руках провід, власть і засоби — нехай завчасу пускає в рух акцію оборони перед виродженням. Одним із засобів боротьби повинні стати Свята Кооперації.

Про затревожуючий зріст розборгування товарів по кооперативах вже писалося неразъ; ми вкажемо тут тільки на те, що появившийся власне огляд кооператив за 1928 р. виявляє дальший зріст боргів. У 1927 р. квота товарових боржників виносила 22.9 проц. всеї білянсової суми, в 1928 р. уже 24.9 проц. І про „манка", а властиво не манка, а розтрати, треба опять таки говорити, бо хибною є думка, що гріх є індивідуальним проявом; ні, гріхи родяться обильніше там, де атмосфера для них є більш сприятлива, де моральний відпір суспільства проти них слабший. Найбільше конокрадів є там, де це трактується як фах і не вважається нечесним ділом. Те саме з розтратами: вони стають „нормальним" явищем там, де на кооперативу дивляться не як на суспільну, всім дорогу і потрібну річ, а як на звичайну лавочку. Де серед самої маси нема кооперативної душі, там обікрасти кооперативу вважається — байдужим з морального погляду ділом. Тим і пояснюються масові „дарування" шкідникам кооперації їх провин, навіть коли вони цілком безсумнівні.

Розвиваймо-ж в масі ці елементи суспільної етики, чуття пошанівку не тільки до приватно-індивідуальної власности, але й власности суспільної, збірної, яка потребує навіть більше опіки, чим та перша!

Тим, що не доцінюють ваги психічного чинника в кооперації, тим кооперативним „лише—купцям", що легковажать ідейний бік кооперативного виховання, що легкодушно іґнорують „теорії та історії" в кооперації, визнаючи тільки „практику і торгівлю" — а на жаль цей тип кооператора ще сильно заступлений, як на низах так і в надбудовах — звернім увагу на обставину, що в останніх літах зріст пересічі торгів на кооперативу стає менший! Пересічний торг одної кооперативи був:

в р. 1926 — 18.875 зл.	
в р. 1927 — 26.358 зл.	**зріст на 7.483**
в р. 1928 — 27.867 зл.	**зріст на 1.508**

Треба зважити, що 1928 р. був роком відносно ще найкращої конюнктури! Де причина? очевидно не в матеріяльній сторінці діла, тільки в послабленні моральних звязків між кооперативою і оточенням, у ідейнім зниженні кооперативного руху, може в деякім розчаруванні мас госп. споживчою кооперацією — що вже перед тим сконстатовано ріжними дискутантами м. і. і на сторінках Кооп. Респ-ки. Тепер це підтверджують цифри. Психічні зявища міримо теж статистичними цифрами.

Що-ж на те наші „лише—купці“ від найнищих до навищих? Чи й далі будуть обстоювати свій світогляд? Чи й далі мірятимуть успіхи цифрою білянсових зисків, а не числом ново приєднаних членів та зібраних уділів, не збільшенням оборотів з членами на некористь нечленів, не квотою виплачених товарових зворотів і асиґнувань на культурно-освітні цілі, не кількістю улаштованих кооп. курсів, бібліотек, якістю і кількістю добрих кооперативних інструкторів і т. д.?

Послухаймо! До РСУК пише кооператор з краю: „Я вчителюю в глухому карпатському селі, та все-ж кооперативний рух мене дуже цікавить, як і кожного Українця повинен він інтересувати. Боюсь лишень, щоб цей стихійний рух не був соломяною полуміннью, як звичайно у нас буває при більших починах, а побоюся тим більше, що орґанізаційні сили, бодай на низах, подекуди не підготовлені!“

Накінець ще одне, теж занепокоююче зявище. Знова з листа згаданого учителя:

„А якщо не викоріниться з кооперативної сімії партійности — політиканства, як де воно існує, то світлої майбутности годі сподіватись“.

Таких голосів чується щораз більше з цілої кооперативної периферії. Кооперативні установи стають часто тереном змагань не в площині кооперативній, тільки політично-партійній. За тими справами сходять на другий плян кооперативні інтереси. Правда, почасти це зрозуміле, бо все поза кооперативне життя прямо наелектризоване політикою. Але чи справді нема політичним чинникам досить нагоди і місця проповідувати свої гасла і здійснювати свою партійну диктатуру поза кооперацією? Чи не можна оставити кооперації поза сферою впливу політичних орґанізацій? Чи кооперація мусить бути ареною пропаґанди фразеольоґії, що нічого спільного з кооперацією немає і не може мати?

Передумовами поправи цих відносин будуть: більше зацікавленя самою кооперативною роботою, рішуче усуванння некооперативних тем з кооперативних дебат, як найбільша толеранція до товариша Українця-кооператора, хочби він поза кооперативою був моїм політичним противником.

Коли ці засади здійснимо, лихо буде усунене. Перед нами ще цілі десятиліття кооп. роботи; ми кладемо підвалини. Коли вони будуть криво покладені і будівля мала-б колись через те хитатися — тоді потомки судитимуть нас.

Кооперація мусить остати міжпартійною економічною орґанізацією свідомих українських мас. Нафта, сіль, цукор, погної і машини однаково потрібні всім, чи він цеї чи тої української партії. Тут „спеціялізація“ непотрібна!

І про це теж говорім перед масами у червні місяці. **К. К.**

Кругом колєктивізації.

„Difficile est satyram non scribere“.
(Годі не писати сатири).

І. Верхи проти низів — низи проти верхів!

Дивні діла Господні... Як швидко міняються часи!

Ще в лютні місяці усякий, хто посмів хочби легесенько посумніватися у єдиноспасительність сталінської колективізації, засуджував себе на розгром „в очах всього радянського суспільства“ і що найменше на звільнення з посади (коли це був інтеліґент), або на „розкуркулення і виведення поза район“, себто на ссилку (коли це був селянин). Ще в березні греміли сурми святого обурення „всього суспільства трудящих“ проти суспільних аґрономів та економістів (про що нище), яким закидали саботування ґеніяльного пляну переміни країни рад у одну велику державну фабрику хліба. „Распни — распни“! — пищали новоспечені жовтодзюбі „комуністичні учені“ на досвідчених і зрівноважених робітників суспільної аґрономії, які ніяк не хотіли повірити у те, що в ділянці аґрарної політики подавав до вірування тому 50 років назад Карло Маркс і які сміють думати, що в даних умовах найбільш продуктивним є дрібне і середнє, відповідно скооперовано с е л я н с ь к е господарство.

Та це було тому два місяці. А сьогодня до доброго тону належить... відпекуватися й від думки про „примусову, нагальну, стопроцентову“ і т. д. колєктивізацію і всякий, хто може, вишукує, що вдасться зі своєї недавньої діяльности (ділом чи словом), що моглоб бути доказом на його завжди однакову „поміркованість“ в ділі колєктивізації. А винні, мовляв, не ми, а ті, що ще нище нас, що під нами. Винні не верхи, тільки „низи“, той „унтер Прішибєєв“, що завжди випиває і за свої і за свойого начальства гріхи...

Очевидно, що рацію має завсігди начальство і тільки таким типам, як ми, може здаватися, що і начальство може стрілити дурницю... Начальство не помиляється; тому не помилявся ні Сталін, ані Ц. К. всесоюзної ком. партії, коли в осени 1929 р. видавав свої ударні накази про колективізацію, коли мобілізував аґітаційні „бриґади“, розсилав по селах виїздні редакції, розпутав орґію ґазетної травлі проти „куркуля, як кляси“ і т. д. Ясна річ, що того всього н е б у л о, це тільки наша хоробла і контрреволюційна уява малювала нам ті всі факти; а тов. Сталін, секретар ВКП, і тов. Косіор, секретар секретаря Сталіна (зовуть його теж ґенеральним секретарем ком. партії больш. України) мають всю рацію обурюватися на „низовий радянський, апарат“ за незрозуміння директив партії.

Часи зміняються...

Зараз чуємо з уст. тов. Косіора уже такі слова, за які перед двоматрьома місяцями його чекалаб тюрма і ссилка, як ярого саботажника і ворога „стихійної соціялістичної (?) перебудови села“. Дня 17. квітня на зборах харківського міського партактиву тов. К о с і о р говорив, а вся казьонна преса його цінні слова шляхом окремих летючок „всім, всім“ до відома подавала — слідуюче:

„... ніяких принціпових помилок у питанні колєктивізації ми не зробили. У нас не було наставлень на негайну стопроцентову колєктивізацію...“

„В питанні про темпи колективізації останнього часу Україна стояла на останньому або передостанньому місці...“

І ще тим чваниться!!

Ми мовляв на вас, негодяї, не натискали, вас на зле не наводили, а ви по власній глупоті ось якого лиха натворили... І „стопроцентових“ успіхів забажалось і корови, свині, кури та гуси усуспільнювали і добровільність порушували і чимало інших ухилів начинили. Ясна річ, що ви просто — безнадійні дурні. Автентично це звучало так:

„Уявити собі справу в такий спосіб, що вдасться протягом кількох місяців без особливої праці колективізувати все сільське господарство Радянського Союзу могли лише наївні люди або безнадійні дурні. Адже ми маємо справу з рядом складних умов на селі, з деякими неминучими ваганнями середняка (?! що за високий стиль!) тощо. Натиск, перегини, неподобства тільки збільшують труднощі колгоспного руху, посилюють вагання середняка, допомогають зміцненню позиції куркуля і т. д.“.

Як-би такий розум бозя трохи раньше дала..., от хочби самому Косіорові...! „Не плакали-б діти — мати-б не ридала...“ Та ба, коби знаття та хлопський розум...

Відома річ, що серед нормальних людей розум є не на те, щоби його мати, тільки щоб думку начальства кожної хвилі угадати. І то все так, щоби, як начальство мірить у 50 проц., ти трапив у 100 проц. і тим начальству ще більш догодив!

Так-же, не інакше, розмірковували „безнадійні дурні“, комуністинні унтери Прішібєєви. Та ба, коби знаття та хлопський розум...! Непрослідимі є стежки долі... Вийшло, що не тільки не догодили, а ще позаушників набрались. Нема в світі правди!

Низові партробітники обидились у своїх найсвятіших партійних почуваннях. Ось як про це каже т. Косіор:

„Коли зявилася стаття т. Сталіна („запоморочення від успіхів“) — ми насамперед почули заперечення проти неї від ряду низових працівників... Накоївши чимало помилок, богатьом низовим працівникам, що неправильно сприйняли політику партії, не дуже хочеться про них признатися через побоювання втратити свій „авторитет“ серед мас.

„Тепер часто можна почути такі голоси: Чому ви бєте по тих працівниках, що перекручували лінію партії, адже це стрілочники, за них відповідаєте ви, округа насамперед...“

Ясна річ, що такі балачки виходять з чорних душ утаєних аґентів буржуазії і світової контрреволюції... Ще ясніше, що цих укритих шкідників, що репетують про „стрілочників“, повинно негайно „виявить“ ДПУ. І в цьому чекістському дусі ллються дальші авторітетні слова Косіора:

„Всякі розмови про стрілочників — це розмови з опозиційного арсеналу. Я дозволю тут оголосити деякі витяги з одного документа, що його передав мені т. Постишев (і документи вже єсть! — Г.). Це протокольний запис виступів деяких членів осередку з університету ім. Артема (он як! балакали і балакали, а того й не знали, що унтер т. Постишев хильцем усе на папір, та на папір! — Г.). Правда ці товариші тепер заявляють, що запис зроблений не точно, що вони

не так говорили, але мені здається, що вони вибрали не зовсім вдалий шлях одмежуватися від своїх помилок.

„Ось, що говорив один: „Центр. Комітет виявив недостатню гнучкість у питанні колгоспів... і не досить вчасно давав директиви. У цих перегинах і запамороченні від успіхів винні не тільки низові орґанізації, а й вищі, аж до Ц. К.“.

„Другий товариш говорить: „Треба одверто сказати, що Ц. К. був не менш зацікавлений і захоплений успіхами колєктивізації, ніж низові орґанізації. У Ц. К. також було запаморочення від успіхів і недостатнє керування цією роботою“.

„Не забудьте, що ці товариші мають на оці Ц. К. ВКП“!

„І нарешті, третій товариш: „Ц. К. досі пільг колгоспам не давав, а тепер у звязку з тим заворушенням Ц. К. дає такі великі пільги, тобто Ц. К. свого часу наробив промахів, а тепер їх цими пільгами певною мірою хоче виправити“...

(Це мова про ті ріжні „добротливі кавалки“ для колгоспів, що їх Сталін видумав, коштом державного скарбу, коли у березні почалася масова втеча селян з колгоспів; їх ми перечислили по порядку у № 5. „Кооп. Республ.“).

Бідні „опозиціонери“! Бажаючи зробить все як найкраще і видержати всі ударні темпи партроботи, за свою ревність попали в... контрреволюцію. Бо ось що далі казав т. Косіор:

„Вони говорять, що Ц. К. ВКП наробив помилок, а тепер хоче їх затушкувати пільгами. Цей наклеп на партію (он як!!! — Г.) взятий з старого троцькістського арсеналу. Ми безперечно маємо рецидив опозиційних настроїв. Носіїв таких настроїв треба бити по руках...“

І будуть бити! Будете биті, хоч не конче по руках, товариші унтера — бо вище всіх законів в світі має силу закон, що рацію має все тільки начальство!

Вас не судять за те, правду ви казали, чи ні. Бож сам тов. Косіор під кінець своєї промови, потішаючи зібраних, що відплив селян із колєктивів уже припиняється, сказав буквально ці слова:

„Особливо цьому сприяють пільги, що їх надають колгоспам“.

Сказав те саме, що казали ви! Тільки он що голубчики: Косіор не робить дальших льоґічних висновків, не посягає думкою проти престола, а ви це зробили.

І для того вам бути „безнадійними дурнями“ і клеветниками, а йому царювати! *Глядач.*

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

До питання про причини низьких цін збіжа.

Кругом питання про причини аґрарної кризи в Европі назбиралося уже чимало теорій і припущень; деякі з них або тільки частинно оправдані дійсним станом річей, або навіть цілком не видержують мови цифр і фактів. Одним з таких летючих і то найбільш поширеним твердженням є те, що кріза цін збіжа є наслідком надмірного збільшення продукції збіж. Ми попробуємо розглянути це питання в світлі цифрових даних про продукцію збіжа.

Розвиток промислової і сільсько-господарської продукції в зах. Европі в останніх десятиліттях ішов непропорціонально до потреб населення. Західна і Середня Европа пішла по лінії односторонної індустріялізації, занедбуючи хліборобську продукцію. Фріц Бааде (найкращий знавець аґрарної справи між нім. соц.-демократами) звертає увагу на факт, що за час від 1880 р. до 1920 р. у Німеччині населення, заняте у промисловости, збільшилося у двоє, тоді як у сільському господарстві число занятих остало без змін. За 30 літ, рахуючи до часу світової війни, продукція зернових рослин в Европі збільшилася всього на 30 проц., тоді як в тім-же часі промислова продукція збільшилася 4 рази! Бааде визнає неприродність такого розвитку продукційних сил.

Зменшення с.-г. продукції помічається, крім Анґлії, передовсім у Франції. Ця напів аґрарна країна терпить взагалі від вилюднювання села; є цілі райони, де селянські господарства не є урухомлені. Збір жита по війні упав майже на половину довоєнної продукції; хтось міг-би це пояснювати переходом населення на пшеничний хліб — але-ж ні: зменшився теж, хоч вже не так різко, збір пшениці. Подібне явище переживає Німеччина: і тут побідний похід індустріялізації ще далі йде коштом сільської продукції: збір жита зменшився в Німеччині по війні на одну третину, а дещо теж упав збір пшениці. Також в Польщі зменшився збір пшениці. Найкращий образ змін у продукції пшениці, жита і бараболь дає подане нище статистичне зіставлення: (Див. табелю на ст. 209).

З цього зіставлення виходить ясно, що загальний світовий збір хлібних рослин і бараболі (селянського хліба) або зовсім не збільшився, або прим. що-до пшениці, зріс лише в пропорції збільшення населення. В деяких країнах видно виразне зменшення продукції хлібних рослин. Це має місце головно в промислових державах Европи. Новий Світ, а також південні краї Европи, збільшили продукцію, одні більше, другі менше. Рад Союз, осягнувши у 1927 р. майже довоєнний рівень продукції, від 1928 р. іде знову вниз, на Україні навіть катастрофічно. Сполучені Держави підскочили з довоєнних 188 міл. сотн. м. на 220 міл. річно; Канада взяла світовий рекорд, бо із 53.6 міл. сотн. вискочила на 107.5 міл. (рівно 100 проц. підвишки). Продукцію ячменю за той самий час Канада збільшила у четверо. —

Край	Збір пшениці міліонів сотн. м. пересіч 1909-13	пересіч 1923-27	1928	Збір жита міліонів сотн. м. пересіч 1909-13	пересіч 1923-27	1928
Болгарія	6,3	9,7	13,8			
ЧСР		9,9	14,0		12,8	17,8
Франція	88,6	75,9	75,6	13,3	7,8	9,0
Еспанія	35,5	39,9	33,4			
Югославія	4,0	17,7	28,1			
Німеччина	37,7	28,8	38,5	95,9	67,4	85,2
Польща	16,8	14,7	16,1	57,1	55,5	61,1
Румунія	23,9	26,4	31,4			
Мадярщина	20,0	19,2	25,0	8,0	7,1	8,3
Вел. Британія	15,9	14,8	13,5			
Італія	49,9	57,3	62,2			
СССР	206,0	173,6	234,0	189,1	215,0	199,0
Канада	53,6	107,7	145,2			
Спол. Держ.	187,8	220,0	245,7	9,2	13,9	10,6
Арґентина	40,0	59,3				
Австралія	24,6	37,1	43,3			
Всесвітній збір	1.028,6	1.084,8	1.180,6	450,3	435,4	444,1

	Збір бараболь			Збір ячменю		
ЧСР		68,8	85,9		11,7	14,0
Франція	143,4	138,2	108,9	11,5	10,3	11,6
Німеччина	379,6	356,6	412,7	28,7	25,5	33,5
Польща	247,9	235,9	276,6	14,9	12,0	15,3
Вел. Британія	47,2	48,5	57,9	12,6	10,9	11,4
СССР	202,0	426,2	546,8	90,5	49,5	57,0
УСРР				44,5		
Спол. Держави	97,4	104,4	126,0	40,2	45,6	77,7
Канада				9,9	19,6	29,7
Всесвітній збір	1.490,1	1.760,3	1.367,5	380,2	342,6	378,7

Збільшили трохи продукцію збіж: Арґентина, Австралія, Румунія, Болгарія, Югославія, Еспанія, Італія. Але збільшення зборів в одних країнах ледви вирівнюють зменшення зборів по других державах.

Радянська Україна зібрала в тисячах пудів.*)

	1925	1926	1927	1928
жита	326.022	321.932	320.341	**173.076**
пшениці	261.124	309.519	391.228	**167.613**
ячменю	137.736	127.976	112.786	151.071
картоплі	—	504.436	534.819	544.532

Цікаво знати причини усіх цих перемін. Причин нечуваного спаду зборів на Україні, а саме пшениці (57 проц. зменшення): жита (46 проц. зменшення) є мабуть більше; рад. джерела твердять, що урожаї були лихі в тому році; та видно з цифр про площу засіву, що обсіяно було в тому році менше, як попередніми роками; очевидно, вертаємо до часів воєнного комунізму, коли селянство навмисне не обсівало піль, щоби не віддавати хліба владі безплатно.

Величезний скок, порівнюючи з довоєнним станом, виявляє продукція бараболі в Рад. Союзі; зріст є більший як на 100 проц.; це наслідок аґрарної революції і павперізації села: селянство вживає бараболі головно для споживання. Збільшення продукції в Югославії, Італії, Румунії і т. д. пояснюються почасти збільшеним опікуванням з боку держави. Прим. широко відома „batagliа del grano" фашистівського уряду Італії, ведена під кличем забезпечення Італії самовистарчальности у збіжевій продукції (обмеження ввозу закордонної пшениці, заборона випікати білий хліб, мита, кредитова поміч хліборобам, преміювання вжитку моторової сили в хліборобстві, підпирання існуючих в Італії здавна, головно заслугою кооперації, мандрівних аґрономічних курсів, врешті великі меліорації).

Помимо того, що сума свтової продукції збіж на загал не збільшилася, порівнюючи з довоєнним станом — все таки ми є без сумніву від двох літ свідками знижки цін збіжевих продуктів, правда, не всюда однакової. Ширше і основне дослідження і удокументування причин цього явища вимагалоб ширшого обговорення, як це нам сьогодні можливе. Ми тільки назвемо, покищо гіпотетично, найважніші з цих причин. Це будуть: 1) зменшення спожиття збіжа самим (незаможним) селянством в наслідок його зубожіння, а крім того також міським населенням; 2) суроґування хліба іншими харчами; 3) недоладна орґанізація торговлі збіжам і невміння найти ринки збуту для надвишок збіжа в деяких країнах, або неможливість найти збут з причин митних барієр у других державах.

Що світ справді не терпить від надпродукції збіжа, про це хай свідчить ще такий факт. На конференції знавців хліборобських справ, що була скликана Ліґою Націй, мав доповідь м. і. теж відомий провідник швайцарського хліборобства, проф. Ляур. Він, хоч вийшов з заложення, що причиною аґрарної кризи є надпродукція збіжа, в середині реферату сказав такі слова:

*) **„Україна". Статистич. Збірник за 1929 р.; дані про інші краї за** „Rocznik Statystyczny Rp. P." 1929 р.

„Населення і народи цивілізованих країн не мають приводу чванитися тим, що тоді, як є надмір збіж, міліони людей в Китаю вмірає з голоду“.*) — Пару стрічок далі проф. Ляур пропонує навіть орґанізувати зовсім безплатно або по мінімальних цінах доставу зайвих запасів збіжа до таких країн, де іще сьогодня панує голод.

Отже сам Ляур, як бачимо приходить до висновку, що в світовому вимірі надпродукції збіж нема. Є тільки в деяких державах поважні лишки збіж, які треба-б, і то дуже, вивезти до других країн і там їх продати — але годі це зробити, бо... і тут зачинаються ті інші, вище нашкіцовані перепони. Одним словом є фактом, що деякі країни, хоч справді збіжа потребують, то його докупитися не можуть; інші-ж знову, хоч мають збіжа за богато, не мають його як і куди вивезти. Приходимо до одного з найбільших куріозів, які коли були в історії людства, що у многих країнах днесь хлібороби побоюються за великого урожаю так само, як за малого. Виходить: біда від переливки, „горе от ума“, кажучи переносно. Досадний вислів природному бунтові людського розуму проти такого явного чудовища дав один німецький журнал:**)

„Там до біса! (Zum Donnerwetter!) Хіба одно, або кілька добрих жнив є нещастям для народу?“

Бо й справді... Чи на те людство боролося тисячиліття з природою, опанувало її, привчило її служити собі і родити хліб, чимраз кращий і обильніший, щоби врешті решт станути зі всіма своїми технічними, аґрономічними і т. д. здобутками у сліпій вуличці, з якої не видно виходу?

Нам здається, що так не мусить бути; що єсть вихід з куріозного положення, що прийде час, коли людство радітиме з підвищення продукції потрібних людству дібр. Цей вихід — це плянова орґанізація обміну продуктами і добрами між кооперативними обєднаннями продуцентів і споживачів і то не лиш в межах одного суспільства.

Щож торкається таких збідованих суспільств і країв, як ті, що складають собою Польщу, то є очевидне, що тут причина низьких цін жита лежить головно у низькій його консумції самим населенням, як міським так головно сільським, яке живе буквально вже лиш бараболею і капустою та голим борщем. І на це лихо може помогти тільки відтяження села від надмірних, просто руйнуючих село тягарів (безі посередних) на річ держави, „самоврядів“, товарових посередників та від страшної язви грошевої лихви, яка дійшла уже нормально до 10 проц. місячно! Очевидно, що раціональна орґанізація збуту справжніх лишків плодів селянської праці і то переведена кооперативним способом є одним із важних засобів у оборонній акції трудового селянства; правда не є вона одиноким засобом, але і не є маловажним.

Та головне все таки є і буде: дати людям лекше дихнути, дати їм варстати праці, урухомити міліони невикористаних людських рук! Якби це могло статися, тоді, принаймні в межах Польщі, не булоб напевно „надвишки“ жита. Без того всі міністерські програми і „полекші“ будуть тільки тим, що німець зве: Fortwurtsteln!

---

*) Друковано в „Rolnik Ekonomista“, Nr. 7, 1930.
**) „Materialblätter für Wirtschafts und Sozialpolitik“, квітень 1930.

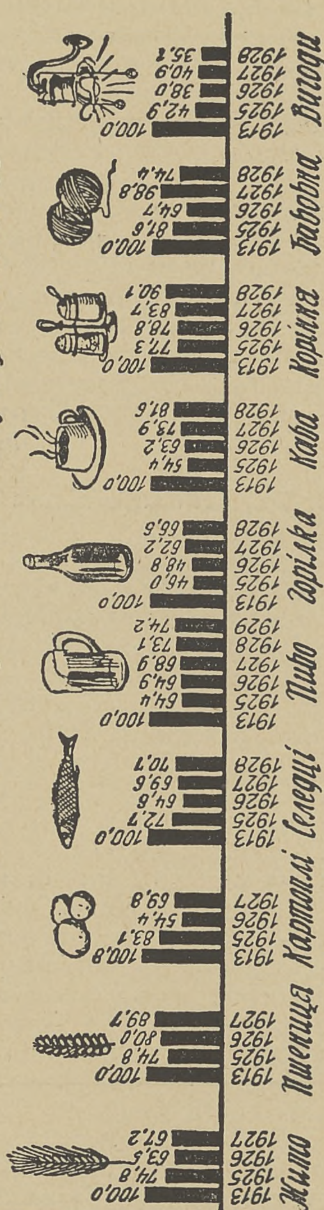

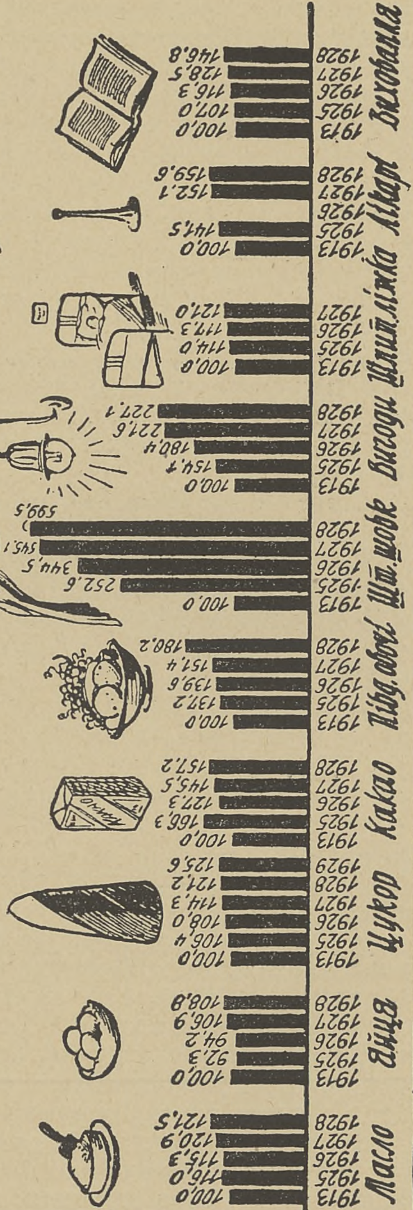

P. S. В додаток і для повнішої ілюстрації сказаного подаємо нище дві ґрафіки, з яких одна представляє відношення річної надпродукції жита в Німеччині до річного імпорту пешниці, а друга повоєнні зміни у консумції деяких предметів спожиття в Німеччині. З першої таблиці видно, що властиво нема якоїсь надзвичайної зміни у кількости надвишки жита перед і по війні; коли отже мимо того є біль-

ша знижка цін збіжа, то причина мусить лежати або в краю, який не годен (чи не бажає) більше того жита споживати, або в більших, як бувало, труднощах у збуті жита на зовнішних ринках (митні баріери і принціп господарської самовистарчальности у всіх країнах по війні),

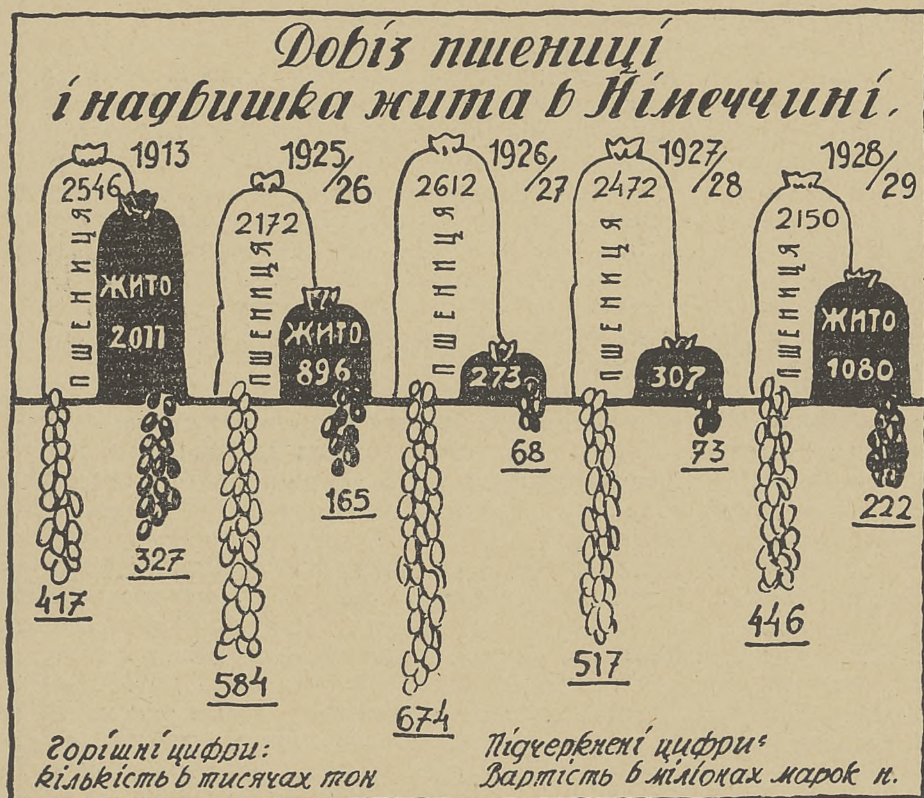

або врешті і в однім і другім. Так мабуть і є. Обі таблиці за журналом „Мателіяльблєттер ф. В. у. С. Політік“. Скласти подібні таблиці для Польщі на жаль неможливо через брак відповідних даних про споживання на теренах суч. Польщі до війни. **К. Коберський.**

Територія Великої України і поділ її на економічні райони.

II. Поділ Великої України на економічні райони.

Маємо готовий поділ на економічні райони Радянської України і Північно-Кавказького краю. Колиб брати всю зачеркнену нами українську національну територію і почати наново розбивати її на економічні райони, то ці райони виглядалиб, очевидно, інакше, ніж вигля-

дають тепер і цифрові показчики про них булиб інші, ніж якими вони є тепер. Але такої операції не можемо переводити й лишаємо економічні райони Рад. України та північно-кавказького краю так, як вони є, зазначуючи для орієнтації при поодиноких районах Рад. України, які сусідні українські землі в Росії і на Білоруси по своїм природнім умовам належать до них.

Радянська Україна під оглядом своїх природніх господарських умов ділиться на три полоси: Полісся, Лісостеп і Степ. Полісся займає північну частину краю з пісчаними та суглинкуватими ґрунтами, покритими в значній части лісами, а також луками й болотами, зі значними дощовими опадами, при поміркованому підсонні. Лісостеп тягнеться з заходу на схід серединою краю, ліси тут рідші, ґрунти з пісків і суглинків на півночи переходять в чорнозем в напрямку півдня. Дощові опади середні, підсоння лагідне. Степ займає південну частину краю над Чорним і Азовським морями, лісу тут майже немає, ґрунти складаються з чорнозему, котрий блище до моря переходить в суглинки і супіски та надбережні солончаки, дощеві опади слабі, підсоння тепле, район засушливий.

Відповідно до цього Радянська Україна розбивається в господарських плянах і статистичних дослідах на економічні райони. Полісся творить один район. Лісостеп розбивається на два райони, по середньому Дніпру, — Правобережний і Лівобережний. Степ по обох боках нижнього Дніпра творить також один район, з двома промисловими підрайонами.

1. В склад Полісся входять отсі округи: Волинська і Коростенська по правому боці Дніпра і Чернигівська, Конотопська та Глухівська по лівому боці Дніпра, разом 5 округ. Район цей розривається північним клином Київської округи, з правого боку Дніпра. Цей клин під оглядом природніх економічних умов належить до Межиріччя, в межах Білоруси, котре повинно би становити з ним окрему округу В. України і входити в склад поліського економічного району. Це саме відноситься і до Стародубщини, яка належить до українського Полісся.

2. В склад Правобережа входять округи: Шепетівська, Проскурівська, Камінецька, Бердичівська, Винницька, Могилівська, Тульчинська, Київська, Білоцерківська, Уманська, Шевченківська (Черкаська) — разом 11 округ. Шевченківська і Київська округи переходять частинно на лівий бік Дніпра.

3. В склад Лівобережа входять округи: Ніжинська, Прилукська, Лубенська, Кремінчуцька (частинно переходить на правий бік Дніпра), Роменська, Сумська, Полтавська, Харківська, Ізюмська, Купянська — разом 10 округ.

Дальшим продовженням лівобережного лісостепу буде Слобожанщина. До Слобожанщини близько стоїть Старобільська округа Рад. України, взята в існуючому районуванні до степового району, і Донецька округа Північно-Кавказького краю.

4. В склад Степового району входять:

а) Степ: Молдавська автономна республика, Одеська округа, Першомайська (Ольвіопільська), Зіновєвська (Єлисаветградська), Миколаївська, Херсонська, Мелітопільська, Маріупільська, Старобільська, — разом 9 округ.

Продовженням степу мав би бути Крим, без надбережної гірничолісової полоси, що моглаб бути виділена в окремий підрайон, а також Таганрогська і Донська (Ростовська) округи Північно-Кавказького краю.

б) Дніпрянсько-промисловий підрайон обнимає округи: Дніпропетровську (Катеринославську, металюрґічні фабрики), Запоріжську (тут будується т. зв. Дніпрельстан), Криворіжську (залізна руда), — разом 3 округи.

в) Гірничий підрайон обіймає округи: Артемієвську, Луганську, Сталінську (Юзівка), — разом 3 округи. Це так зв. Донбас, — камінновугольний донецький басейн. Продовженням його є шахтинська округа в Північно-Кавказькому краю.

Під оглядом сільсько-господарським обидва промислові підрайони належать до степової полоси і разом з „чистим“ степом творять один Степовий район, котрий в межах Рад. України обіймає 15 округ.

Північно-Кавказький край, становлячи тепер одноцілий економічний район в межах Рад. Росії, розбивається внутрі на такі підрайони:

1. Степовий приазовський — обіймає Таганрогську й Донську (Ростовську) округи.

2. Степовий східний, — Донецьку, Шахтинську, Сальську, Ставропільську, Сунжинську і Терську округи.

3. Степовий прикубансько-чорноморський, — Чорноморську, Кубанську, Адигайсько-Черкеську автономну область, Майкопську (нафта) і Армавірську округи.

4. Гірський, (лісовий) — автономні міста Владикавказ і Грозний (нафта) і автономні области: Інгушівську, Кабардино-Балкарську, Карачеївську, Північно-Осетинську, Черкеську і Чеченську.

Майже 9/10 площі Північно-Кавказького краю зачисляється цим поділом на райони до степу, що не цілком відповідає дійсності, бо значні простори в прикубансько-чорноморській полосі мають переходовий від степу до гір лісо-степовий підгірський характер, ґрунтові і кліматичні умови Північно-Кавк. краю відповідають більше-менше цим умовам в степовій полосі Рад. України з Кримом.

Подивимось тепер, як територія і населення Рад. України розложені між окремими економічними районами. Це унагляднює поміщена нище табеля, на якій при районах Рад. України окремо подаємо відповідні цифри про ґравітуючі до них українські землі в межах Росії і Білоруси, з виїмком земель Північно-Кавказького краю. Цей край беремо, як цілість. (Див. табл. на ст. 216 вгорі).

З економічних районів Рад. України найбільшим розмірами території і кількістю населення є степовий район. На нього припадає близько половини (44.2°/₀) цілої території і більше третини (34.3) населення. Обидва лісостепові райони майже дорівнюють собі територією і кількістю людности, одначе територія їх обох трохи менша території одного степового району (43.7°/₀); за те в цих двох лісостепових районах зосереджена головна маса людности Рад. України (55.3°/₀). Полісся займає 12.1°/₀ території і 10.4°/₀ людности.

ЕКОНОМІЧНІ РАЙОНИ	Територія кв. клм.	Населення	Густота залюднення	
			Цілого населення на кв. клм.	Сільського населення на кв. клм.
Полісся	**54.369**	**2,959.441**	**54.4**	**46.5**
Межиріччя зі Стародубщиною	23.500	950.000	40.0	—
Правобережа	**102.766**	**8,997.757**	**87.6**	**73.4**
Лівобережа	**94.961**	**7,066.909**	**74.4**	**62.7**
Слобожанщина	40.000	2,500.000	62.5	—
Степ (цілий)	**199.488**	**9,995.460**	**50.1**	**38.2**
Крим	25.310	714.100	28.2	15.2
Північно-кавказький край . .	293.176	8,363.100	28.5	22.9
Разом райони Рад. України	**451 584**	**29,019.747**	**64.3**	**52.4**
Разом Велика Україна . . .	833.570	41,546.900	50.0	—

Коли до економічних районів Рад. України долучити ґравітуючі до них українські землі на Білоруси і в Росії, рахуючи Північно-Кавказький край осібним районом, тоді процентовий уділ поодиноких районів в території і людности Великої України буде представлятись в слідуючий спосіб:

РАЙОНИ	Територія в %	Людність в %
1. Полісся з Межиріччям і Стародубщина	9.3	9.4
2. Правобережа	12.3	21.7
3. Лівобережа зі Слобожанщиною . . .	16.2	23.0
4. Степ з Кримом	27.0	25.8
5. Північно-кавказький край	35.2	20.1
Разом . . .	100.0	100.0

Тепер найбільшим районом щодо величини території виступає Північно-Кавказький край, але степовий район зберігає першенство що-до кількости людности.

Степовий район Рад. України з Кримом і Північно-Кавказьким краєм, що також належить до степу, складають разом майже дві третини (62.2%) території Великої України і мають близько половини (45.9%) населення, при рідкому, порівнюючи, заселенні цієї полоси. Обидва лісостепові райони Великої України, займаючи територію два рази меншу (28.5%), мають майже таку саму кількість населення, що й степові райони (44.7%). Уділ Полісся в території і населенні Великої України не доходить і до одної десятої части (9.3 і 9.4%).

Таким чином Велика Україна виступає, як переважно степова країна, але головна роля в утриманні людности належиться лісостеповій полосі краю.

Характеристичними економічними ознаками поодиноких економічних районів є такі:

Полісся плекає худобу, а з зернових культур продукує головно жито. Промисл розвинений слабо.

Обидва лісостепові райони відзначаються досить великою ріжнородністю хліборобської продукції, з перевагою зернових культур жита і пшениці, але зі значним поширенням також промислових культур, зосібна цукрового буряку. Вся цукрова промисловість зосереджена в лісостеповій полосі, головно на Правобережу. Фабричний промисл має більше поширення, як на Поліссі, але репрезентується переважно дрібними підприємствами, обслуговуючими рільництво.

Степовий район є головним чином продуцентом пшениці, на яку припадає в межах Рад. України близько половини всіх засівів (в 1927 році 44.8%), і деяких промислових культур (соняшник). Район має кілька осередків важкої гірничої фабричної промисловости.

Спинимось ще трохи над справою густоти залюднення поодиноких частин української національної території на Сході.

В межах Радянської України густота залюднення для цілої території виносить 64,3 мешканців на кв. кл., а сільських мешканців — 52,4 на кв. кл. Між поодинокими економічними районами заходять досить значні ріжниці. Коли на Правобережу висота залюднення підноситься значно в гору від пересічної по Україні (87,6 всіх мешканців на кв. кл. і 73,4 сільських), а Лівобережа не на багато відстає від Правобережа (74,4 і 62,7), то в Степу вона спадає значно нище пересічної і виносить 50,1 всіх мешканців на кв. кл. і 38,2 сільських. Найблище до пересічної по Рад. Україні, але нище неї, стоїть залюднення на Поліссі — 54,4 і 46,5. Далеко слабше є залюдненими Північно-Кавказький край (28,5 і 22,9) і Крим (28,2 і 15,2).

Для цілої території Великої України густота залюднення виносить 50.0 мешканців на кв. кл. і є значно нища, як в сусідніх, також переважно хліборобських, державах: Румунії (60,0 — для 1921 р.) і Польщі (80,0). Отже територія Великої України може вмістити ще багато населення навіть при тому стані народнього господарства і розвою продукційних сил краю, який істнує тепер, треба тільки його відповідно розмістити.

Нерівномірність в розміщенні населення по українській території залежить крім цілого ряду причин політичного характеру, також від природніх економічних умов поодиноких районів краю. Наприклад Степ є відносно слабо заселений не тільки тому, що в недалекому ще

минулому це був район маґнатських лятифундій, а також тому, що умови рільного господарства в цій полосі, при теперішній системі і техніці господарства, вимагають більшої кількости землі для індивідуального трудового хліборобського підприємства, як в лісостеповій полосі.

Всеж в степу Рад. України, в Криму, а головно в Північно-Кавказькому краю моглоб бути приміщено ще багато населення з дуже перенаселеної, як на свої теперішні економічні ресурси, лісостепової полоси Рад. України; тут ще є трохи свобідних земель. Але Північно-Кавказький край і Крим є тепер замкнені для української кольонізації, а кольонізація Степу Рад. України не відповідає національним інтересам українського народу. Отже для того, щоб український нарід міг зайвину своїх живих сил з старожитних районів свобідно переміщати в новоопановані кольонізацією сусідні райони, він мусить ці райони політично за собою закріпити. Це відноситься до Криму і Північно-Кавказького краю.

І взагалі на своїй національній території український нарід мусить бути самостійний, а не як тепер, залежний від Москви. Без цього й такі раціональні способи розвязання проблєми перенаселення, як відтягання сільського населення до міст і промислових центрів, будуть ілюзоричними. Вистарчить згадати, що коло Дніпрових порогів, де будується тепер т. зв. Дніпрельстан, виросло в звязку з тою будовою за два роки майже десятитисячне переважно російське місто! До Донбасу, при переході деяких підприємств на семигодинний робочий день, з чим вязалося збільшення кількости робітників, кілька тисяч нових робітників спроваджували з внутрішніх російських ґуберній! Взагалі міста і промислові центри України далі заливаються Росіянами. А на самій Україні сотні тисяч безробітних! А з України сотні тисяч селян мандрують і мусять мандрувати за Урал! Хинським муром не потребуємо від сусідів відгороджуватись, але на своїй землі передовсім самі мусимо кусок хліба мати.

Андрій Жук.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Про раціоналізацію управління кооперативами.

До дискусійної статті в „Кооперативній Республиці“: „Треба раціоналізувати правління кооперативами“ — я позволю собі подати деякі зауваги.

З виводами п. Зєлика у згаданій статті я згодивсяб в основному, щоби крамарів в кооперативах оплачувати у процентах від торгів. Думаю — що більшість крамарів у кооперативах має постійну, місячну платню і ця система не все виходить в користь кооперативі, як торговельній інституції. Крамар, свідомий з гори призначеної йому платні, не все веде своє діло як слід — мовляв — менший рух — менше праці, а й так „пенсію“ дадуть. Крамар стає тоді бездушньою машиною, байдужніє, не виробляє крамарського хисту, а як додати, що іноді й по-

купня злегковажує, то вже можна предвидіти, що кооперативі це все не вийде в хосен.

Кориснішим—думаю—буде крамар платний у процентах від торгу. Тоді рад не рад проявляє свою індивідуальність та пильнує своїх урядових годин, памятаючи — що більший торг — більша нагорода для нього, як це бачимо у приватних торгівлях. Крамар тоді не має твердої основи до нарікань на малу нагороду за свою працю.

У всякому разі не економічно, щоби коштом крамаря збогачувалась кооператива. Знаю одну таку кооперативу, що мала місячних торгів по пять тисяч зл., а крамареві і помішникові платила 60 зл. у місяць разом. Показалось, що крамар сам собі добре платив, бо зробив 4500 зл. манка, котрого ніколи і не сплатить.

По мойому булоб добре і кожному членові управи признавати у відношенні до вложеної праці в кооперативі відповідний відсоток від торгів, бо без того члени управи зчаста говорять: „хто бере гроші, цей має робити“, себто крамар. Тоді аж виходить правдива саламаха. Крамареві віддають в орудування цілу кооперативу, а він господарить в ній по свойому. Не обстою при цьому, що управа обовязково має бути платна; це все залежить від свідомости і охоти даного елементу. Та всеж уважавби вказаним і управу оплачувати. Тоді можна з чистою совістю жадати від неї відвічальности за діяльність в кооперативі та за кооперативне майно. Тоді вона радніше провірюватиме діяльність крамаря, переводячи що місяця інвентуру. Тоді може зникнуть „манка“, що є язвою в наших кооперативах в теперішню пору.

І. Кочержук.

ШЛЯХАМИ КООПЕРАТИВНОЇ ДУМКИ.

Вибір з писань кооперативних письменників.

8. ДЖОН М. ЛЕДЛОУ.*)

Нова ідея...

Нова ідея появляється на світовому видовищі: у взаїмній грі діючих сил новочасного суспільства нема засадничої ворожнечі між власне родячимся соціялізмом і так уже стародавнім християнством;

* John Malkolm Ludlow, один з основників гуртка християнських соціялістів, що в другій половині XIX. стол. вела провід в анґл. кооп. рухові і заслужилася незвичайно біля його розбудови. При їх участи і почасти під їх проводом засновано славну нині на весь світ менчестерську гуртівню; вони зачали скликати перші кооперативні зїзди в Анґлії. Їх перші зусилля стреміли до розбудови виробничої кооперації (кравецької, механіків і т. д.); Овеном цього рух був Е. В. Ніл, потомок богатого аристократичного роду. (Той самий Ніл був відтак через 18 літ секретаром Кооп. Союзу). По неуспіху цих асоціяцій звернули увагу більше на споживч.

навпаки, вони є з собою споріднені.*) Ба, навіть ще більше: одно є тільки еволюцією, витвором, виявленням другого, саме в тім розумінні, що найособливіші та найгідніші уваги форми соціялізму в суті річи не є нічим іншим, як відгалуженням християнського вчення. Хоча деяким людям християнство видається старечою і занепадаючою доктриною, то в дійсности воно подабає на орла, що свої поломані крила відкидає в часі обнови. Протестантизм був обявом, в якому християнство приодяглося у 16. столітті; соціялізм, є його одягом у 19. столітті. На подобу орла воно приодяглося в нове пірря, знімаючись до ґрандіозного лету під небеса.

Поза християнством є соціялізм так само без життя, як випхана птаха, що зберігає тільки зовнішні признаки життя; ні одна соціялістична система, що відбігає від християнських засад, не є практична до переведення. Усі соціялістичні системи, що підносять претенсії на будь-яку постійність, свідомо чи несвідомо, намагаються спертися на ті самі принципи справедливости, взаїмности, любови, самовідречення і взаїмного братолюбія, що їх християнство вважає своїм вічним достоїнством і наслідством. В нашому 19. столітті християнство є одначе безсиле і зимне, воно зрезиґнувало зі своїх соціяльних мрій, це значить, віддаляється від соціялізму, замикаючися у чотирьох стінах своїх каплиць і храмів; воно ухиляється від сміливого виступу за здійснення божеських засад в практиці, в кожній прояві торгівлі і промислу, в кожнім акті щоденного життя. У своїй новій формі християнство не являється здійсненням ані одної з тих глибоких наук, що були йому довірені. „Не можна служити Богові і мамоні“ — каже Христос; і тому нинішня наука зірвала всякі звязки з тою політичною економією, котра визнає особистий інтерес одинокою движучою силою суспільних відносин. Якщо слово Христа „люби твойого ближнього як себе самого“ є правдиве, то хіба не суперечить воно тій господарській системі, що побудована виключно тільки на ідеї зиску, на намірі, забрати в ближнього більше, як йому дається, на засаді: „дешево купити, а дорого продати“? Коли-ж Христове євангеліє є правильне, то воно мусить бути в згоді з усіми теоріями та системами, які мають спільну з Христовою наукою остаточну мету, а саме: замісць незгоди випливаючої з панування еґоїзму і жадоби зиску завести в суспільстві згоду — хочби навіть ці теорії розходилися з християнством, що до засобів, яких вжиття вони допускають; завести справедливу оцінку праці і зарібків, що далаб можливість зносного життя, а не фальшивої омани життя з її наслідком, голодом; завести спільництво і обмін на місце зиску і користолюбства.

Це є ідея, яку береться пропаґувати цей журнал; це є ідея, що

кооперацію і на освіту робітництва. Перші роки виступів христ. соціялістів в обороні робітництва і з пропаґандою кооп. спілок стягнули на їх голови громи обурення і нагінку з боку ліберально-міщанського світа, влади і церковних кругів. Одному з них, пасторові Кінґелі навіть віднято право проповідування. Вже однак в 1852 р. христ. соціялістам вдалося перевести в парляменті перший на земній кулі закон про кооп. спілки („Industial and Prowident Scieties Act“). Автором законопроєкту був Д. М. Ледлоу.

*) Уривок взято з німецького видання Кооперативної Хрестоматії проф. В. Тотоміянца.

покликала до життя „Товариство для оживлення споживчих спілок“. Орґан кооперації є призначений на те, щоби популяризувати програму кооперації, котра міститься в тім, щоби практично здійснювати християнські засади в торговлі і виробництві. Я побоююся, що нас зле зрозуміють. Люди, що дорожать іменем „християнин“, як дорогоцінним добром, дякуючи спільності християнства з засадами кооперації, або інакше говорячи, соціялізму — мимо того радо вступлять у зносини з людьми, яких назва „соціялісти“ вважалася досі притиком; вони мусять бути того вповні свідомі. Вони це зроблять, кажу я, бо соціялізм, хочби вони навіть і висловлювалися проти християнства, мимо того остане християнським вченням, а соціялісти, що живуть серед християнського суспільства, а своє образування нераз одержали через церкву, навчилися бачити в кожній сумніваючійся і невіруючій людині свойого брата, за якого Христос поклав життя. Кооператива, до якої вони приналежні, праця, якій вони присвячуються, не вимагає від них відмовлення від їхніх засад. Належати до кооперативи це їхнє право, працювати для неї — їхній обовязок.

(Далі автор вияснює становище журналу до анґліканської церкви і кінчить так:)

Може скажуть: „будьте самі християнсько-соціяльними кілько хочете, але навіщо класти це слово в заголовок журналу“? Тому, бо живемо в такий час, коли більше, як коли необхідно, щоби людина казала ясно, що вона думає; і це тому, бо ми твердимо, що ця нова ідея виросла із сполуки християнства з соціялізмом та тому, що для нас, недосконалих людий і бідних грішників, прибрати собі прямо назву християн булоби претенсійно і надто сміливо; також ми грішилиб пихою і порожністю, якщо прибралиб собі одну тільки назву „соціялістів“, бо богато з нас має ще невелике знання теорії та орґанізації кооперації.

Якщо нам вдалося пересвідчити читача, що християнство повинно розтягти свій добродіючий вплив на ділянку торгівлі й промислу та, що справжнім змістом соціялізму є бути великою християнською революцією 19. століття, тоді ми напевно дали доказ того, що назва соціяліст може наганяти страх тільки на лінивих і лихих, що суспільство повинно бути побудоване з гори в долину систематично на засаді кооперації та що повинно відмовитися від блукання по схвильованому морі течій, слідкуючи за вченням тих національних економістів, що проповідують вільну конкуренцію. Ми надіємося, що ані злобні балакуни, ані висмівачі, ні клевета ні погорда нас не стримають від здійснювання цього завдання, яке ми собі поставили — очевидно під умовою, що Бог дасть нам сил і засобів для продовжування нашої боротьби. Добре! Боротьба буде затяжна, боротьба на життя і смерть з пануванням мамони. Чи одначе підуть з нами робітники Анґлії? Коли так, тоді нам нічого сумніватися про вислід боротьби.

2. листопада 1850 р.

9. ДЖ. РЕССЕЛЬ.

Селянство і держава.

(З книжки „Кооперація і національні завдання").

Найбільша небезпека, що загрожує новим сільським орґанізаціям, це — втручання в кооперативний рух держави. Коли почалася реакція проти „laisser faire", всі, хто займався вивченням політичної психольоґії, відчували, що ця реакція буде дуже сильна. На протязі більше як півстоліття держава трималася системи абсолютного невтручування в евоюцію суспільства. Але кожний, знайомий з наукою і історією та знаючий, що в більшости дія і протидія собі рівні, міг предсказати, що політика „полишення всього самому собі" заміниться політикою непозіставлення нічого самому собі. Можна було предсказати, що держава забажає втручатися до всього, панувати над усім, всім опікуватися і нищити кожну орґанізацію, яка виявляє дух незалежности і не тільки не бажає підлягати контролі державних мандатів, але погрожує сама підпорядкувати їх діяльність с в о ї й контролі. Ідеалом урядовців і керуючих кляс — видимо з являється „рабська держава", скорий прихід котрої віщує Белеюк. Земський рай вони представляють у виді урядничого крісла, обставленого рядом електричних ґудзиків, по натисненні котрих приходять в рух цілі баталіони людей. Всі діти в цілій державі йдуть до школи в той сам час і мандарин може чванитися тим, що в кожній хвилі він знає, чому вчать в даній хвилині кожну дитину в кожній частині країни. Натиснено другий ґудзик, віддано другий наказ — і запрацювала ціла промислова машина, виконуючи воління начальної мудрости; вона виробляє товари, опаковує і розсилає їх — все згідно з правилами, випрацьованими мандаринами. Для покірних, котрі підлягають відразу, існують нагороди, субсідії й ласкаві усмішки. Для непокірних немає ні субсідій, ні усмішок, а існують тільки офіційні рогачки і перепони на кожному кроці. Про такий земський рай марили деякі наші фільософічно настроєні ірляндські мандарини як раз в той час, коли оліґархія, керуюча нашими острвами, піднесла до системи державну опіку над кожним громадянином, що має меньше як сто шістьдесять фунтів штерлінґів річного прибутку. Але тому, що тепер підпорядкувати своїй контролі міську промисловість не так-то легко, то вони звернули свою прихильну увагу на село, де розвиваючийся кооперативний рух видався їм на початок відповідним обєктом. Тут були асоціяції, котрі можна було дисциплінувати й муштрувати, щоб мандарини й інспектори мали насолоду від свідомости, що вони зверхники і володарі; котрі можна було підкупити нагородами, субсідіями і офіційними усмішками, щоб вони добровільно пристали до загону, або карати відмовою нагород, субсідій і порад. Тут відкривалася справді чарівна перспектива — рівна, лескуча дорога, що веде прямо до урядницького земського раю, і деякі з мандаринів нашого департамента поширення с.-г. технічних знань поставили собі виразну ціль підпорядкувати кооперативний рух своєму доглядові, опікуватися ним і стежити за ним. Що ширше розвивався цей рух, то сильніше зростало бажання мандаринів підпорядкувати його своїй контролі. Вони відчували, що коли вони не поспішать опутати його, то ролі переміняються

і він сам зачне контролювати їх діяльність. Згоряючи від жадоби влади, вони раділи кампанії, котру вели проти провідників руху недоумні політики й оборонці інтересів торговців та скупщиків, раділи кожному нападові останніх, знаючи, що як би провідників руху виведено з рядів, примушено покинути громадське життя, то кооперативний рух став би їх, мандаринів легкою здобичою. Цю жадобу мандаринів опіки, це непереможне бажання панувати над усіми і всім, на котре хоріє бюрократія новішої школи, я уважаю найголовнішою небезпекою на нашому шляху до Кооперативної Республики.

— — — — — — — — — — — —

Найбільш самодіяльному рухові, котрий коли небудь існував в Ірляндії, грозить небезпека бути проковтнутим державою, котру Ніцше назвав „Самою холодним з усіх холодних потвор“.

Діячі кооперативного руху працювали з енерґією і самопожертвою, котрими Ірляндія справедливо може гордитися, як одною зі своїх великих моральних побід. Щедро, не скуплячись, віддавали вони і скарби ума і матеріяльні засоби для створення сільської цивілізації. Католик і протестант, уніоніст і націоналіст — всі працювали разом. Але цей світлий ідеалізм, ця дружня співпраця були можливі тільки тому, що кооперативний рух був самостійний. Матеріяліст і ідеаліст працювали з однаковим ентузіязмом: перший тому, що матеріяльний добробут зростав; другий тому, що наглядні річі були для нього символами більш шляхотної переміни, що відбувалася в умах людей. Але коли Ірляндці допустять, щоби держава, „сама холодна з усіх холодних потвор“ підпорядкувала цю працю своїй контролі, тоді ціле полумя життя в ній погасне. Державний департамент позбавлений всякої краси думки. Хто вступає на державну службу, той повинен тримати своє серце під ключем і колодкою. Його урядничий обовязок — виробляти шабльони і проповідувати самі лише матеріялістичні загальні ґасла. Ми знаємо, що урядовці необхідні, але-ж чи мусимо ми віддати їм на поталу наші надії і наші ідеали? Невжеж ні одна діяльність синів і дочок Ірляндії не буде свобідна від жадоби мандаринів опікуватися і панувати? Ми безпечно допустили, щоб над нами збудували ґіґантичну адміністративну машину, яка тільки існує в теперішньому світі. Але невжеж ніщо не буде виняте з під її відома? Одно є певне: якщо наші добровільні працівники будуть примушені відійти від руху і єдиним звязком між кооперативними товариствами буде їх відношення до державного департаменту, тоді кооперативи не зможуть відстояти свою самостійність, не зможуть протиділати дальшим посяганням на їх свободу з боку мандаринів. Їх будуть підкуплювати субсідіями, або їм будуть робити перешкоди на кожному кроці поки не буде осягнений холодний ідеал бюрократії: підчинення всіх живих сил країни під її контролю, щоб її жадоба влади була заспокоєна і щоб вона могла задоволено поглядати на бездушний шабльон, котрий всюди позаводила. Жорстокі напади на кооперативний рух з боку політиків мене ніколи не непокоїли. Більшість ірляндських політичних діячів останнього часу — повна нездарність, навіть в своїй спеціяльній ділянці. Ні разу не зуміли вони виробити для Ірляндії систему самоуправи, лиш невільничо позирали, свідомі власної безсилости, на анґлійських державних діячів, щоб ці опрацювали її за них.

— — — — — — — — — — — —

Наші політики ніколи не відзначалися ні достаточним умінням, ні достаточною силою, щоб припинити ріст сільсько-господарської кооперації, хоч вони робили все від них залежне. Що-ж торкається опозиції торговців, то вона була скорше поміччю, як перепоною. Але держава з її ґіґантичним механізмом, з її численними урядовцями і здібністю діставати з громадської мошонки гроші для цілей, котрі суспільство осуджує, являється справжньою небезпекою — єдиною небезпекою, що нам загрожує і котра заслуговує того, щоб про ню серіозно думати.

Бачучи апатію наших селян і трудности їх виховування і просвічування, я іноді приходив до одчаю. Я часто сумнівався, чи зможемо ми, Ірляндці, коли небудь станути на власні ноги без опори на державні костури для підтримки кожного нашого кроку. Ґеніяльний американський гуморист проф. Джемс, автор підручника психольоґії, ділить всі фільософічні системи на дві ґрупи: 1) фільософічні ідеї, існуючі для духовного комфорта тої кляси людей, яких на Залекому Заході називають „маминими синками"; 2) фільософічні ідеї, створені почуттям власної гідности тієї кляси людей, котрих в країні Скальних Гір звуть „кремінням". Ці назви самі себе пояснюють. Наші політики і адміністратори поводяться так, гейби уважають, що кожний Ірляндець — „мамин синок". Кооперативний рух виходить з заложення, що Ірляндці в глибині душі — „креміння". Наші сільські кооперативні товариства, маслярні, кредитівки, яйчарські кооперативи і т. п. являються наслідками праці „кременів".

— — — — — — — — — — — —

„Мамин синок" богато більше великий на словах, як на ділі. Він завсігди плаче над бідою Ірляндії — і вимагає, щоб держава витирала його сльози хусточками до носа вартости міліона злотих за штуку. Самопоміч він називає доктринерською єресю.

— — — — — — — — — — — —

Я уважаю, що все спасіння Ірляндії залежить від того, що її нарід сам зможе зробити для себе, а найбільші теперішні вороги Ірляндії, це ті люде, котрі вічно циганять в її імени і для неї державні подачки і державні допомоги. Якщо ми з природи своєї належимо, як французи, до раси „маминих синків", тоді всі наші зусилля були, розуміється, даремні. Признаюся, я сам один час не був цілком певний, чи мушу я віднести ірляндський нарід до кляси „кременів" чи „маминих синків" — поки орґанізовані фармери не піднесли енерґійний протест проти втручання в їх роботу урядовців і політиків. Тепер я переконаний, що в Ірляндії є доста „кременів", щоб довести до кінця справу сільської орґанізації, відбивши всі посягання мандаринів і політиків, — досить людей, котрі хотять, щоб урядовці були слугами суспільства, а не його панами. Рай бюрократа — пекло для йому підлеглих. Ніде, ні в одній країні бюрократія ще не створила достатку.

Ставши сильним і незалежним, наш сільський рух буде працювати в згоді з державою, навіть рука в руку з нею, провадячи в життя спільно намічені завдання, але він буде противитися всім спробам віддати його під опіку урядових департаментів — установ, що складаються, як кожна офіційна установа, з людей, котрі, після виразу Уелса, відзначаються „працездатністю другого степеня". Справді добра половина наших урярдовців по одержанні платні виявляють всі ознаки

недуги, котру я не можу описати інакше, як назвавши її випадком починаючої манії величности. Можливо, що в цьому проявляється високість ірляндського ума, бажаючого вносити у всі свої заняття елємент безконечности, але я гадаю, що це цілком невідповідний спосіб — або не зовсім підхоже місце — для виплекання даного цвіту. Без незалежних, самодіяльних орґанізацій, свобідно розвиваючихся після власного бажання і проводячих в життя ідеї і пляни, які вони самі випрацювали і повну відповідальність за які вони приймають на себе, в Ірляндії не може бути поступу. Мудрий державний муж не тільки не перешкаджав би їм, а навіть сам поставив би собі за ціль сприяти повставанню таких незалежних, самодіяльних рухів, навчаючих людей самопомочі. Діяльність-же наших теперішніх адміністраторів і політиків схиляється до того, щоб обернути Ірляндців в расу економічних немовлят, що вічно тягнуться до державної ссайки.

Коли наш сільський кооперативний рух розвинеться, він видвигне власних громадських і державних діячів та, можливо, що Ірляндії таки вдасться уникнути рабської держави, поява котрої видимо конечна в Анґлії, де останній законодатній акт закинув петлю на пятнадцять з чимось міліонів людей і де з кожним новим парляментом петля буде, треба думати, затягатися тісніше.

Основник нашого департамента хліборобства дав йому таку орґанізацію, що в будуччині, коли сільський кооперативний рух розівється, його представники творитимуть більшість так в сільсько-господарській Раді, як і в сільсько-господарськім Комітеті та зможуть контролювати діяльність департамента, стримуючи його від усякого ухилу від його властивих завдань, котрі полягають в тому, щоб постачати хліборобам потрібні їм технічні відомости, а не в тому, щоб навязувати їм ненависну опіку. Я переконаний, що урядовці й самі будуть щасливіші, служачи суспільству, ніж розкладаючи рогачки і видумуючи воєнні хитрощі, щоб підпорядкувати своїй контролі суспільні рухи, у викликанні котрих вони не приймали жадної участи і втручання в котрі урядників булоб фатальним для всякого ідеалізму і вищих стремлінь. Ми вже були недавно свідками, як корисні установи позбавлено в очах громадянства довіря тим, що поставлено на чолі їх некомпетентного економіста. Ось чому я кажу: до того часу, поки орґанізовані фармери не будуть в стані контролювати діяльність установи, створеної для того, щоб служити їх інтересам, доти, чим менше влади вони йому дадуть над своїм рухом, тим краще*).

---

*) **Джордж Рессель,** Ірляндець. **нар.** 1867, **спершу тільки поет, публіціст, маляр; захопившись кооперативною ідеєю, став її ревним і блискучим пропаґатором. Редактор коопер. тижневика** „Yrish Homestead“. **Талановитий промовець. Живе досі.**

З ЖИТТЯ УКР. КООПЕРАЦІЇ.

Вкладки і позички в кредитових кооперативах за I. квартал 1930 року.

Користаючи з матеріялів, надісланих до РСУК. кред. кооперативами у виді чвертьрічних замкнень, хочемо поділитися відомостями про стан вкладок в першім кварталі 1930 року. Маємо до розпорядимости дані зі 139 кредитових кооператив, а то: з 54 повітового типу і з 85 кооператив типу Райфайзена. В згаданих 139 кооперативах було вкладок:

на початку кварталу	5,705.461 зл.
на кінці кварталу	5,466.090 „
зменшення вкладок на	239.371 зл.

Протягом кварталу зменшилися вкладки в згаданих кооперативах крутло на ¼ міліона зл., або на **4.2%**, порівнюючи до початку кварталу.

Коли приглянемося блище вкладкам повітових банків і місцевих кооператив типу Райфайзена, то побачимо, що знижка вкладок наступила лише в повітових кооперативах, натомісць в льокальних вкладки збільшилися.

Вкладки виносили:	На початку кварт.	На кінці кварт.
В повіт. кооп.	5,070.177 зл.	4,749.613 зл.
В льокальних кооп.	635.284 „	716.477 „
В перечисленню на 1 кооперативу:		
В повіт. кооп.	95.664 зл.	87.955 зл.
В льокальних кооп.	7.941 „	8.429 „

В перечислонні на 1 кооперативу змаліли вкладки в повітових банках на 8%, натомісць в льокальних зросли на 6%.

Зменшення вкладок в повітових кооперативах можна пояснити загальним браком гроша. Що не видно такого самого обниження вкладок і в льокальних кооперативах, то треба це завдячувати розмірові вкладок, що складаються в дрібних сумах, як це бачимо в льокальних кооперативах.

Пересічна висота вкладки у повітових вкладників виносить на початку кварт. 350.2 зл., на кінці 325.7 зл., в льокальних — 131.4 зл., на кінці 131.7 зл.

Мабудь високі проценти від кредитів спонукали повітових вкладників ульокувати свій капітал на ліпших умовах, ніж мають в кооперативах. Льокальні вкладники дрібні; отже спекуляція в них непоплатна.

На 139 обслідуваних кооператив 78 їх користало з банкового кредиту на суму 1,922.732 зл. В більшости користали з нього повітові кооперативи, а саме:

45 повітових на суму	1,722.899 зл.
33 льокальних на суму	199.833 зл.

Одна кооператива користала до висоти кредиту: повітова — 38.287 зл., льокальна — 6.055 зл.

Належить замітити, що кредити, які мали наші кредитові кооперативи походять головно з українських фінансових установ. З державних банків користало всього 9 кооператив (повітових), а то:

з Банку Польського	3	кооп. на суму:	124.855	зл.
„ „ Рільного	3	„ „ „	84.828	„
„ „ Краєвого Госп	3	„ „ „	42.315	„
Розом	9	кооп. на суму	248.098	зл.

Є це 12.9 % всіх кредитів, які виказують обслідувані кооперативи з кінцем І. кварталу. Сальдо позичок з кінцем кварталу в 138 кооперативах виносить 8,947.595 зл.

Очевидно, що подавляючу більшість позичок виказують повітові кооперативи.

Сальдо уділених позичок виносило:

В повіт. кооп.	7,863.907 зл.	на 1 кооп.	145.628 зл.
В льокальних кооп.	1,083.688 зл.	на 1 кооп.	12.901 зл.

Висота плачених відсотків від вкладок ваґається в широких границях. Так в повітових, як і в льокальних кооперативах плачено від 4 до 12% в річнім розрахунку.

Побирані відсотки від позичок так в повітових, як і льокальних кооперативах виносили 10—13%.

На осібну увагу заслуговує кредитова централя „Центробанк“.

На початку кварталу було в Центробанку 2.128 вкладників на суму 1,335.658 зл., з кінцем кварталу число вкладників зросло до 2.161, а сальдо вкладів до 1,371.505 зл.

Кредит, з якого користав Центробанк виносив 30.260 зл. (з Банку Польского).

Сальдо уділених позичок виносило з кінцем кварталу 1,221.771 зл.

Відсотки від вкладок плачено 4—9%, від позичок побирано 10.5—12%.

Ол. Охрим.

Академія з приводу 11-их роковин смерти Мих. Ів. Туган-Барановського.

Гарне діло для нац. культури, для пропаґанди економічної науки і кооперативної ідеї зробив ініціятивний гурток укр. студентів торговельних і кооперативних шкіл, через улаштування дня 18. травня ц. р. в салі Лисенка у Львові урочистої Академії в честь 11. роковин покійного Голови Всеукраїнського Кооперативного Комітету, б. секретаря фінансів Укр. Нар. Республики, світоча економічної науки европейської слави — проф. М. І. Туганa—Барановського. Академія ця відріжнялася тим від інших у нас цього роду Академій, що побіч музично-вокальних точок присвячено чимало часу самій особі Покійного. Були виголошені два реферати (інж. Ю. Павликовського і проф. В. Старосольського) і відчитано „Вибрані думки з писань Покійного“, даючи таким чином публіці можливість ознайомитися з духовим обличчам великого ученого і притім великого гуманіста, чоловіколюбця, демократа і віщуна кращої долі людства через здійснення кооперативної програми. Відчитані „вибрані думки“ з творів Покійного зачепили якраз болючі у нас питання: 1) про вагу економіки і спеціяльно так у нас занедба-

ної економічної науки, 2) про суспільну природу селянства та його відношення до інших сусп. кляс і 3) про остаточну мету кооперації (кооперативний ідеал). Зібрані мали нагоду відчути дійсну велич Людини, яка, керуючись тільки ідеалізмом, не вагалася під кінець життя свого пірвати звязки з культурою великоруського народу, якому служила до старости, ставши на службу досі погордженого народу, зложеного переважно з мужицьких мас — і праці для цього народу присвятила всеціло свої останні роки життя та службу цю закінчила, як вірний вояк, на позиції (у вагоні, де містився уряд У. Н. Р.).

Ідеалізм Покійного, що датується ще з молодих літ його професорування, коли він пізнав недостачі модного тоді в Росії марксізму, привів його послідовно до ревізії марксівського світогляду, а відтак до прямого заперечення всіх основних рис марксізму і до побудування власної економічної і економічно-суспільної теорії на базі етично-волевого соціялістичного ідеалу. Також вся діяльність М. Т. Барановського, як кооператора (починаючи вже з кінця першого десятиліття цього віку), не булаб можлива без тої духової еволюції, яку перебув М. Т. Барановський — бо відома річ, що марксізм, як державний соціялізм, не оставляє місця для системи кооперації, опертої не на державному авторитеті, лише на добровільних обєднаннях (федераціях) з низу. Туган—Барановський послідовно виплекав в собі на місце ідеалу бюрократизму і централізму ідеал можливо найбільшої волі одиниці та вільних згуртувань (федерацій). Стоячи твердо на цих основах, він цілком послідовно противився большевизмові, як державному соціялізмові марксівського типу і доказував вищість кооперативного ідеалу, як програми вільних обєднань, над ідеалом удержавненого господарства.

„Наша мета вища мети державного соціялізму, бо вона іде в безконечну далечінь.“

„Все суспільство повинно стати кооперацією“ — так пролунали на салі віщі слова ученого, б. Голови ідейного центра всеукр. кооперації — Центрального Укр. Кооп. Комітету і запалили серця не одного з присутніх до великої і святої справи кооперації.

Не дивниця, що слідуючу за тим точку — гимн кооператорів, присутні вислухали стоячи і після того полилася з уст друга пісня волі — ідеалу Покійного — український національний гимн.

Особі М. Туган-Барановського присвятимо більше місця в найблищому числі нашого журналу.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Касові впливи держави зменшуються! — Населення курить менше і пє менше, податкові уряди натискають більше! — Опубліковані звідомлення про впливи до державної каси за місяць квітень ц. р. звертають на себе загальну увагу:

Загальний касовий прихід в квітні був на 24.2 міл. зл. менший, як в міс. березні, і на 25.9 міл. менший, як в квітні мин. року (мин. року 219.9 міл. зл., цього р. 194 міл. зл.). Зменшення дуже поважне, бо майже 12 проц.!

Головною причиною спаду доходів держави є зменшення доходу з тютюневого монополю (15 міл. зл.), спирту і льотерії. Ці три позиції разом дали зменшення на 24 міл. зл. Крім них зменшилися впливи з деяких інших посередних податків.

Але диво дивне, що при тім очевиднім зменшенні спожиття в населенні, що є наслідком його зубожіння, впливи з безпосередніх податків збільшилися! Прим. податок доходовий замісць 19.8 міл. зл. в березні дав 34.8 міл. зл. в квітні.

Це свідчить тільки про те, що уряд зарядив більший натиск у стяганні податків екзекуторами. Факт цей підтверджують вісти з цілого краю?

Чи це мають бути ті „пільги“, які заповіджено як засіб боротьби з господ. кризою?

В кожнім разі факт зменшення видатків на непотрібні видатки є потішаючий. Він свідчить про те, що населення починає боротися з наступом господарської катастрофи само, в першій мірі відмовляючи собі того, що зовсім непотрібне. Така „дієта“ для хорого господ. організму, особливо нашого українського, навіть дуже на часі.

Протести векслів в першім кварталі біжучого року виказали певне стремління до зросту. Правда в січні запротестовано було 495.157 штук векслів на суму 121.111 тис. зл., тоді як в грудні м. р. 528.430 векслів на суму 130.722 тис. зл., а в лютні 1930 р. цифри знизилися до 453.298 шт. векслів на суму 112.105 тис. зл. — одначе вже березень виказує 529.128 векслів на суму 131.280 тис. зл. Є це найбільша кількість векслів на найбільшу суму, яку запротестовано в бігу останніх 12 місяців. Таксамо пересічна сума одного векселя була в березні найвища — 248 зл.; в лютні — 247 зл.; в січні — 245 зл.

Загальна сума запротестованих в Банку Польськім векслів виносила в цвітні б. р. 15.449 тис. злотих, з чого на вовняний промисл припадає 6.277 тис. зл., на рільництво 1.694 тис. зл., решта на інші господарські галузі.

Процентове відношення запротестованих векслів до суми платних векслів представляється слідуючо: в січні б. р. 6.1 проц. (в січні минулого року 3.75 проц.), в лютні — 5.92 проц. (в лютні м. р. 4.61 проц.), в березні — 5.9 проц. (в трівні м. р. 5.12 проц.), в цвітні — 5.80 проц. (в цвітні м. р. 5.06 проц.).

Яйця. 15.-30./IV.—1.-15./V. 1930. Настрій на світових яйчарських ринках, котрий в кінці квітня був досить слабий, в вершій половині травня дещо покращав. В звязку з сезоном консервування яєць попит в багатьох країнах збільшився, а ціни або піднялися, або удержалися на незміненому уровні. Достави з Радянського Союзу через весь час були дуже малі.

Німеччина. Настрій спокійний, ціни без змін, попит невеликий. В Берліні за 1 яйце франко ваґон Берлін платять в фенігах: німецькі питні важчі 65 гр. 11$^1/_4$, 18 ф. датські 11$^1/_4$, познанські великі 9$^1/_4$, нормальні 8, польські нормальні 8, радянські більші 8$^3/_4$, нормальні 8.

Анґлія. Ринок оживлений, достави товару дуже великі, ціни виказують тенденцію звижкову, досить значно піднеслися в ціні яйця з Польщі. В Лондоні за 120 шт. платять в шілінґах і пенсах: анґлійські 11/6—13/9, 18 ф. датські 12/6, польські блакитні 48/51 кч. 7/3, 51/54 кч. 7/6, польські червоні 6/5.

Польща. Попит досить значний, ціни піднеслися, багато товару теж консервується, експорт в значній мірі йде до Анґлії. Ціни представляються так: Бохня — оригінальний товар за 24 коп. скриню зл. 144, експортовий франко границя дол. 18.50. Краків — експортовий товар франко границя коло 20 дол. (175—180 зл.). Тернопіль — експортовий товар льоко границя дол. 21.50—22. Варшава — Союз Молочарських і Яйчарських Кооператив нотує за 1 кґ зл. 2.

Упадок цін на ринку безрог. На ринку безрог у Познані починаючи від дня 13. травня проявляється довше триваюча знижкова тенденція. Ціна безрог впала на 24 зл. на 100 кґ., спадаючи так до суми нище 200 зл., дякуючи чому досягла найнищого рівня, який від довшого часу, майже від кінця 1928 р. вже не був нотований. Цю знижку ставлять в причиновий звязок з конюнктуральною знижковою тенденцією на закордонних ринках.

Експортери рогатої худоби, овець і мяса обєднуються в загально-державну орґанізацію, централізуючи т. ч. свою діяльність.

В половині травня відбулося в Державному Експортовому Інституті зібрання представників фірм, експортуючих худобу з Польщі. На цьому зібранні обговорювано можливість створення загально-державної орґанізації, що ділалаб в напрямі посилення вивозу худоби і мяса, прокладалаб нові дороги для експорту та опікуваласяб ним.

В зборах взяли участь делеґати міністерства промислу й торгівлі, рільництва, держ. експортового інституту, представники рільничих орґанізацій та синдикату польських експортерів безрог і худоби.

Присутні вислухали реферат предсідника зборів д-ра Дальневича про труднощі, які доводиться переборювати польському вивозові на міжнародніх ринках і по докладі Яр. Литвиновича, котрий вказав на шляхи піднесення вивозу, постановили утворити центральну загально-державну орґанізацію для вивозу рогатої худоби, овець і мяса, як окрему секцію при синдикаті польських експортерів безрог і худоби.

Керівництво цією секцією віддано п. Литвиновичові. Тези його докладу, становлячи гей би в загальних рисах програму нової централі, зводилися до цих 3-х точок: (1) поміч і опіка уряду при заключуванні торговельних умов, 2) матеріяльне підпирання піонірських трансакцій, на нових ринках збуту, або на загрожених конкуренцією і 3) створення відповідного купецького обед-

нання для захисту інтересів цієї залузі торгівлі.

Нові збіжеві німецькі вивозові премії увійшли вже в життя з днем 13. травня б. р. Вони торкаються артикулів рільних і годівельних. Для жита, вівса і кр. ячменю ці премії виноситимуть засадничо 9 р. мк. від 100 кґ. Для живих свиней — 27 р. мк., для свинини — 36 р. мк., для свинних шинок — 48 р. мк. від 100 кґ. Вперше Німеччина завела тепер зворот мита (вивозові премії) на рогату худобу і вівці, як рівнож на волове мясо та баранину. Виноситимуть вони від 100 кґ. живої худоби — 24.50 р. мк., живих овець — 22.50 р. мк., волового мяса і баранини — 45 р. мк., від 100 кґ. консерв і консервованого мяса — 60 р. мк.

Заведення згаданих вивозових премій на продукти годівлі, виразно скерованих проти Польщі, майже на нівець зводить вигляди на експорт безрог з Польщі, навіть — як припускають — в межах признаного трактатом контінґенту.

Рівночасно Німці розвинули в межах ще досі не практикованих, демпінґовий вивіз своїх безрог на віденський і французькі ринки. Наслідки того даються вже відчути на внутрішніх ринках Польщі і проявляються у факті небувалого досі спаду цін на безроги: на 24—25 зл. на 100 кґ. Звідци в польських фахових кругах — між експортерами і продуцентами безрог — велика констернація, занепокоєння, получені з наріканнями на непідготованість, брак належної орґанізації й відпорности. Дійсно — короткозорість і невміння попереджувати факти.

Сітуація в Польщі взявши на увагу глибоку депресію цін збіжа, представляється справді грізною, а для сільського господарства дрібних і середніх розмірів положення є навіть драматичнотяжке.

Знов переговори. Поновні господарські пертрактації між польським і німецьким урядами знова заповіджені були на день 21. травня ц. р. Одначе роспочалися щойно на другий день. Предметом їх має бути знесення взаїмних заборон довозу і вивозу. Польщу репрезентують посол Кроль та радник міністерства промислу і торгівлі Соколовскі. З німецького боку участь в переговорах візьме міністр господарства Дітріх. Польські круги в Берліні припускають, що по знесенні німецьких заборон польський імпорт піднесеться на 60 міл. злотих, тоді як знесення реґляментацій по польській стороні збільшить німецький довіз до Польщі близько на 40 міл. злотих. Тому польська сторона домагається переговорів над знесенням недавно запроваджених аґрарних мит тим більше, що рівень німецьких бойових протипольських заряджень непомірно збільшено.

Стан залізної промисловости в цвітні б. р. Продукція залізної промисловости Польщі в цвітні 1930 визначилася дуже поважним спадом. Незначний зріст її в березні мав хвилевий характер. Працювалося менше число днів, у відношенні до березня — на 3.9 проц.

Стан і спад продукції в цифрах представляється за ці два місяці так:

	Продукція (в тонах) в цвітні	у березні	Спад у відношенні до березня
Високі печі	25.564	28.239	9·5%
Стальовні	66.764	77.776	14·2%
Вальцовні	50.442	59.205	14·8%

Упадок продукції виказали й інші ділянки залізної промисловости.

Причини: скурчення експорту та зменшення краєвого запотребування. Краєвий збут упав в цвітні до 22.872 тон цілої продукції супроти 28.862 т. за березень. Упадок є т. ч. дуже сильний. Вивіз вальцових виробів зменшився з 27.931 тон за березень до 24.832 т. за цвітень, ц. то на 11.1%. Передбачається дальший упадок опобливо експорту, так що залізно-оброблююча промисловість Польщі входить в фазу поважної депресії.

Стаґнація на деревному ринкові у Великопольщі. З причин застою в будівництві і меблярстві на познанському деревному ринкові панує повна стаґнація. Ціни на будівельні і столярські матеріяли впали на 10 проц. Експорт, що йшов головно до Німеччини, майже зовсім спинився. З Німеччини польські вироби витискає до того ще й сильна радянська конкуренція. Радянщина кинула на німецький ринок лише по грубих обрахунках понад 82.000 квадратових метрів ріжних матеріялів по виразно демпінґових цінах.

В мебльовому промислі стан рівнож тяжкий і позбавлений надій на покращання. Вивіз обмежується лише до Ґданська і є кількосно не великий.

В закордонній торгівлі Польщі за цвітень б. р. виказалася надвишка вивозу над привозом на 29.5 міл. злотих.

По даних Головного Статистичного уряду у Варшаві торговельний білянс за цвітень представляється слідуючо: Привезено в цьому місяці 281.658 тон товарів. Вивезено 1.353.640 тон. Вартість вивозу виносила 208.949 тис. злотих.

Додатнє сальдо торговельного білянсу виносило в цвітні 29.534 тис. зл.

Рівняючи до попереднього місяця, привіз зменшився під зглядом ваги на 24.858 тон, під зглядом вартости на 15.545 тис. злотих.

Найважніші зміни у довозі зайшли у споживчих продуктах, виказуючи тут знижку на 10 міл. зл., зменшився також довіз оселедців (на 8.2 міл. зл.), смальцю (на 3.7 міл. зл.). Натомісць збільшився привіз рижу (на 3.6 міл. зл.). Помічні погної також зменшилися у привозі (на 4.9 міл. зл.), а спеціяльно чілійська салітра (на 5.1 міл. зл.). Серед інших позицій більшу знишку виказали у привозі ще машини і апарати на 4.6 міл. зл.) та вовняні сирівці і юта (на 2.4 міл. зл.).

Збільшилися в привозі шкіри і футра (на 3.4 міл. зл.), шкіряна обув (на 1.8 міл. зл.) та інші промислові вироби.

Справоздання фінансового дорадника Польщі п. Ч. Дювея за 1-ий квартал б. р. про господарську сітуацію в Польщі має появитися в кінці травня, або в початку червня ц. р. Цей вічний оптиміст, якому тут не зле поводиться, підчас свого випадково нещасливого побуту в Румунії, де він був жертвою грабункового нападу, заявив румунським ґазетярам, що Польща ніби то вже є в такому стані, що може обійтися без закордонного капіталу, та що найгіршу фазу господарської крізи Польща ніби вже має за плечима. — Побачимо, що скаже його справоздання, як що буде в цілости опубліковане в Польщі.

Новий картель. В 1929 р. завязався Синдикат польсько-Ґданських Рафінерій Рослинних Оліїв. Його завданням має бути централізація продажі, уодностайнення умов платности, добір відборців (купців-гуртівників); далі уодностайнення самої продукції та континґентизація її. — Отже маємо новий прояв картельної горячки в Польщі.

Союз Синдикатів експортерів піря й пуху повстав в початку квітня у Варшаві. Саме тоді відбувався зїзд представників 15 орґанізацій експортерів піря й пуху, на котрім згаданий союз започаткував своє існування. На чолі союзу став д-р Леон Ґарфункль, фаховець цієї галузі і знавець експорту. Цілею новоутволеного картелю є „унормування“ та устійнення умов достави й продажі пуху й піря. Всі умови, заключувані цим Союзом Синдикатів зістануть під евіденцією міністерства промислу й торговлі.

Третя копальня потасових солий на нашій землі. В 1929 р. державний монополь приступив до будови третьої, після Калуша і Стебника, копальні потасових солий, а саме в К р о п и в н и к у коло Калуша. Нова копальня має продукувати потасові солі частинно, як сирівець, для фабрикації хльорку потасу, а частинно, як безпосереднє помічне угноєння. Кропивницькі солі визначуються відносно високою кількістю потасу.

Німці хотять опанувати віденський ринок безрог. Від половини травня сітуація на віденському ринкові безрог знаходиться під знаком довозу свиней з Німеччини. Ціни пішли вниз.

Страти, понесені польськими експортерами, в наслідок заломання цін, виявилися у зменшенні довозу безрог з Польщі на 600 штук. Німецький експорт є демпінґовий. Німецькі вивозовці дістають великі вивозові премії від свого уряду, що увійшли у життя 13. травня б. р. Вони постачають денно на віденський ринок по 1700—1900 штук безрог. Сітуація польського експорту на австрійських ринках є в наслідок форсованого німецького вивозу надзвичайно тяжка. Тут виступив в додаток до цього новий конкурент Польщі — Литва, котру виперли з німецького ринку ново-запроваджені в Німеччині аґрарні мита. Подача Литви має стремління до посилення.

Подача безрог з Польщі виносить тепер 5.400 шт. тижнево. Торг слабий, що проявляється в дальшій знижці цін — мясних свиней на 10 ґр., а товстих на 5 ґр.

Сітуація на ринках збуту масла погіршилася. По оживленні, що проявилося в кінці цвітня ц. р. в початку травня наступило погіршення при рівночасній знижці цін, передовсім в Анґлії. В найблищому часі, ц. то в періоді найбільшої подачі масла — треба сподіватися, що ця сітуація потриває довше. Припускають, що аж до липня, коли з огляду на висохнення паші на луках, продукція масла змаліє. — Краєві ціни вищі від закордонних.

Наддунайський збіжевий картель. Зусилля угорських і півд. слов. експортерів в напрямі заложення збіжевого картелю наддунайських держав мають дійти — як подає тамошня преса — до щасливих результатів. Досі найбільший опір цим зусиллям кладено з боку румунських експортерів, котрі тепер вже змінили своє становище, а міністерство рільництва Румунії покликало 6-ти членний комітет, котрий має усталити з іншими наддунайськими експортерами засади, що зобовязуватимуть при експорті цим картелем збіжа з наддунайських країн.

Концентрація европейських банків йде цілою парою за прикладом Америки. Ми вже згадували в нашому часописі про фузію двох сильних німецьких банків, що сталася в кінці минулого року. Недавно, а саме дня 14. квітня ц. р. в Ч. С. Р. на надзвичайних загальних зборах акціонарів Анґло-чеського Банку, Празького Кредитового Банку і Чеського Комерційного Банку прийшло до затвердження фузії цих банків. Рівночасно загальні збори Анґло-чехословацького Банку ухвалили підвищити акційний капітал зі 120 міліонів до 235 міліонів кор. чеських. Зфузіований банкноситиме назву: „Анґльо-чехословацький і Празький Банк Кредитовий“.

Боротьба за ринок Азії для радянської нафти. Европейська преса доносить сенсаційні відомости: заключення „Standart Oil Company“ умови з СРСР. на доставу протягом 5-ти років 1-го міліона нафтових продуктів. Не є це перший контакт з Рад. Союзом, але тепер на підставі законтрактованої кількости тих продуктів можна сміливо сказати, що „Standart“ стремить до закупу цілої радянської нафтової продукції. Ті одначе продукти треба спродати, а звідси льоґічний висновок — на найблищих ринках, ц. то на ринках Азії, спеціяльно на індійському ринкові, котрий подає великі надії. Як відомо, ці ринки становлять досі безсумнівну власність другого великого нафтового концерну — „Royal Dutch“ Здається, що з того виникне неминуча боротьба.

Як кожна боротьба, вона буде полягати в ряді господарських і фінансових кроках: ціни нафтових продуктів будуть знижені без огляду на власні кошти. Боротьба буде провадитися аж до упадку.

Великі нафтові поля Рад. Союзу викликали у обох противників — „Standart“' у і „Shell Royal Dutch“' у — прямо протилежні політичні методи.

„Royal Dutch“ уважає, що російська революція повинна обєднати супроти себе всі цивілізовані народи світа. Згідно з цим поглядом „Royal Dutch“ не позволяє собі на жадні інтереси з С. Р. С. Р.

Хоч уряд Сполучених Держав так само визнає цю доктрину, одначе в господарських справах він не є прихильником згаданого вище погляду. Противно, навіть заохочує своїх громадян до участи в інтересах в Рад. Союзі, особливо в нафтових інтересах. Поступаючи згідно з інтенціями Вашінґтону „Standart“ розширює свої інтереси в С. Р. С. Р.

Як бачимо, „Standart Oil“ згідно з передпосилками політичної натури і для втримання свого першого місця у світовій торгівлі нафтою змушений виповісти війну „Shell Royal Dutch' у“. А бажаючи її виграти, мусить умістити радянські нафтові продукти на азійських ринках.

Подані тут, вслід за „Polska Gospodarcza“ (ч. 14. р. 1930), вістки сиґналізують нове загострення відносин між найбільшими світовими нафтовими концернами. Проти себе виступають: з одного боку могуча американська „Standart Oil Company“, а з другого — анґльо-голяндський концерн „Shell Royal Dutch“ — не менше сильний і впливовий. Конкуренційну боротьбу за опанування світових ринків вони вже провадять віддавна і за їх політикою наш журнал рівнож стежив (гл. „Коoп. Респ.“ за минулі роки). Ця боротьба має першорядне господарське значіння та матиме безсумнівну далекосяглий вплив також на уложення міждержавних відносин в світі і з тієї точки погляду — відношення великих держав до Рад. Союзу — не позбавлена для нас інтересу.

Господарська кріза в Італії. Господарська кріза, що не поминула більшости европейських держав, дається дуже гостро відчути в житті Італії. Сітуація італійської господарки одначе виказує деякі спеціяльні відміни, а причини крізи дещо відбігають від причин, які спричинили загально-европейську крізу. Господарська кріза в Італії підлягала з початком б. р. ріжним ваганням і проявлялася в таких ріжнородних і скомплікованих формах, що трудно згори здецидуватися на приняття такої чи іншої гіпотези щодо ґенези, розвою і зарядчих заходів супроти крізи.

Безсумніву найглибшого і найповажнішою причиною крізи є переведення урядом монетарної ревальоризації і перехід в области гроша від інфляції до дефляції. В наслідку того господарка краю гостро відчуває зменшення в кількости готівки, котрій не відповідало рівночасне зниження коштів утримання.

Тепер італійська промисловість з великим трудом льокує свої продукти на внутрішніх ринках збуту, в той час як купні можливости італійських громадян надзвичайно обнижені. Крім того італійський промисл мусить боротися з закордонною конкуренцією, виробляючого по нищих цінах. Підвищення митних барєрів перестає учинкувати, не маючи змоги поборювати конкуренції. Італійське збіжа все ще продається в Італії по цінах вищих від цін довезеного збіжа. Те саме відноситься до картофлі і інших споживчих продуктів.

З повищого випливає, що в области механічної промисловости в інтересі капіталістів лежалоб припинити працю. Одначе обовязуючі приписи на це не позволяють. Вони мусять затруднювати робітників бодай частинно. З другої сторони, робітники, мимо того, що плачені вони після тарифи, встановленої хартією праці, і отримують вистарчаючу денну платню, переважно 4 дні в тижні залишаються без праці. Тож, як бачимо, маємо тут до діла з крізою водночас з точки погляду капіталу і з точки погляду праці.

Разом з тим виступає явище постепенної поправи торговельного білянсу, ц. то зменшення привозу і зростання вивозу. І це цілком зрозуміло. Подібне явище спостерігаємо в інших краях, діткнених крізою. Є то з одної сторони наслідок форсування експорту по цінах, нераз нищих від коштів продукції, а з другої сторони — наслідок певного зменшення купної сили в краю в результаті крізи.

Обсервуючи сітуацію італійського промислу, бачимо, що не всі його галузі діткнені крізою. Певні промисли, напр. електричний і виріб капелюхів, розвиваються і реалізують зиски, котрих ніколи не осягали від 1919 року. Причиною цього є, що ці галузі промислу ніби змонополізовані, тоді як більшість інших знаходиться в розпорошеному стані. Це є доказом того, що в теперішній господарській сітуації Італії існує можливість поправи, а це в ґрунті річі є тільки питанням методи.

Фашистівська політика відограє децидуючу ролю в створенні господарської сітуації Італії і з того пункту слід на нюю глянути. Уряд Муссолінія розпочав децицією монетарної ревальоризації. Спричинило це зменшення обороту грошових середників і депресію в промислі і в торгівлі. Разом з тим фашистівський уряд уважав за потрібне позволити „умерти“ промисловим підприємствам, що жили тільки з кредиту і котрих добробут був штучний і поверховний. Крім того він започаткував систему піднесення вартости рільничих сил країни, котра одначе принесе поважні результати тільки в будуччині.

Тепер фашистівський уряд задумує приступити до розвязання проблєми промислової крізи. Його пляни щодо цього остаються загадкою. Причини крізи подвійної природи. Частинно вони спричинені дотеперішніми господарськими поступованнями нового режіму, а частинно виникають з сітуації самого промислу, котрий видається занадто роздрібленим в теперішній добі монополів і трестів.

Чи фашистівський урярд мав би намір перевести загальне вивласнення фабрик? Дехто відповідає на це потверджуючо, вказуючи на те, що в ґрунті річи уряд Муссолінія впроваджує в життя державний соціялізм. Робітники і працедавці, згруповані в поодиноких кооперативах, повинні, замісць провадити боротьбу кляс, співпрацювати зі собою під примусом по думці державної хартії праці. Ця співпраця, щодо умов робітничих платень, є корисна для робітників, але стає ілюзоричною супроти сучасної крізи. Вже ця система зреволюціонізувала цілковито буржуазну економічну систему.

Хоч сам Муссоліні не раз зазначав, що він не стремить до реалізації дер-

жавного соціялізму, одначе певні фінансові сфери Італії зазначають, що вивласнення фабрик не булоб нічим іншим, як тільки приміненням енерґічніших метод, якими уряд завсігди керувався у своїй політиці. Беручи на увагу малу рухливість продуцентів, котрих ментальність не улягла жадній еволюції теперішнє розбиття промислової власности перешкаджає реалізації справи господарської санації.

Тому саме проєктують поставлення на чолі найповажніших фірм здібних і компетентних осіб, котрі потрафлять дорівнятися до прикладів закордонної продукції, розвиток котрої випливає головно з її концентрації і монополізації. Чи і які з тих гострих заходів фашистівський уряд підприйме, покаже недалеке майбутнє. В кожному разі господарська кріза Італії увійшла до поважної стадії і вимагає примінення відповідних зарадчих засобів.

Цікаві є рівнож цифри, бодай частинно ілюструючі господарську сітуацію Італії. Імпорт в 1929 р. виносив 21.352 міл. лірів, тоді як в 1929 р. він виказав 21.920 міль лірів. Вивіз в 1929 р. виносив 14.886 міл. лірів, тоді як в 1928 р. він рівнявся 14.559 міл-ам лірів. Поправа торговельного білянсу виявляється т. ч. в сумі майже 900 міл. лірів. Одначе дефцит торговельного білянсу ще виносить 6 міл. лірів. Зрештою, як вище згадано, поправа торговельного білянсу не була наслідком дійсного укладу господарських відносин, але виняткових обставин, звязана з крізою.

Значно успішнішою представляється фінансова сітуація. Оборотові засоби Італії на закордонних ринках значно зросли, бо з квоти 1 міліярд з кінцем 1922 р., ц. то від моменту опанування влади фашизмом, піднеслися до квоти біля 9 мілд. лірів з кінцем 1929 р.

Гуртові ціни в Італії, принявши їх рівень за 100 в 1913 році, виносили 464.2 в листопаді, 459.2 в грудні 1929 р., а далі ступнево спадали до рівня 452.7 в січні б. р. Число безробітних виносило в грудні 1929 р. 408.748, тоді як в листопаді 332.833, а в грудні 1928 р. 363.551. Число банкроцтв в грудні м. р. зросло до 1.084, тоді як в грудні 1928 р. — 832. Число запротестованих векслів в грудні м. р. виносило 78.319, супроти 74.735 в листопаді і 65.796 в грудні 1928 р. Найповажніші одначе побоювання збуджує зменшення приросту людности, бо надвишка народжень над смертністю знизилася з 429.748 в 1928 р. до 375.152 в 1929 р. („Pol. Gosp.").

Світовий упадок цін на головні сирівці і споживчо-життєві артикули прибрав в останньому часі великі розміри. Його спільними причинами представники кількосної теорії гроша, уважають зменшення продукції шляхотн. металів. Так цифра золота значно зменшилася: в 1913 році продукувалося 12 міліярдів а в 1924 році 10—$10^1/_2$ міліярдів. Є отже нища від передвоєнної на 12—16 проц. Причина цього факту — вичерпання золотоносних джерел, а головне з них — Трансваль (Півд. Африка) дійшло вже до максимального кванту продукції золота, що межує зі станом ступневого вичерпування продукції.

Це загальне потрясення господаркою цілого світа особливо за останніх $1^1/_2$ року — приводить з конечністю до шукання нових доріг для піднесення рентовности продукції. Саме таку добу переживаємо, котра тому й називається критичною, переходовою добою, добою господарської крізи.

ВІДГОМІН КРІЗИ
у Львові

Кругом господарської крізи.

Питанню про аґрарну крізу та методи боротьби з нею був присвячений реферат посла О. Луцького, влаштований заходом Сільського Господаря дня 24. травня ц. р. в салі Бесіди, при участи господарських і кооперативних діячів зі Львова і провінції (в числі 72 осіб).

Референт виходив із заложення, що сучасна аґрарна кріза є світовою, та що головною її причиною є зглядна надпродукція збіж у важніших країнах світа. Хоч порівнюючи з довоєнним станом стан світової продукції збіж може навіть зменшився, то зате значно зменшилося споживання хлібних збіж. Подібна кріза захопила також бараболю, цукровий буряк, хміль, масло, яйця.

Є велика небезпека, що впадуть теж ціни безріг. Світові резерви збіжа обчислюють на 12 міл. тон, з того приблизно половина в Америці. В Польщі є надмір жита. Цього року по жнивах буде теж приблизно пів. міл. тон надвишки. Европейська збіжева кріза є головно кріза жита, якого ціна тепер низька, а спеціяльно в Польщі. За жито платять на місцях на Сході 10—14 зл., в більших містах 15 зл., в головних центрах доходить ціна декуди до 18 зл. (де трохи ділають вивозові премії). Польща зробила порозуміння щодо експорту жита з німецькими експортовими орґанізаціями, але референт сумнівається, чи це правильний вихід. Чи не краще булоб випродати навіть за всяку ціну надмір жита, щоби збутися запасу, або навіть спалити, затопити чи роздати бідним. — Ці всі питання не вирішить аґрономія, бо це є ділянка аґрарної політики. — Керівником цієї аґр. політики є держава, а вона веде її в нашу некористь — (референт перечислює окремі заходи держави, що загрожують укр. населенню). Державна політика в екон. справах це є величезна і сильна машина, що може здавити не одно гарне починання.

Якими засобами можна боротися з крізою?

Хоч селянське господарство не є в такій мірі зацікавлене у високих цінах збіжа, як дідичівське, то все таки і селянин має інтерес в тім. Прелеґент думає, що від сіяння жита треба втікати, сіяти пшеницю, зменшувати наклади, але остерігає перед панікою. Належить вистудіювати, що рентується найбільше. Мабуть прийде до того, що дідичівські господарства будуть збіжевими, а селянські займуться головно спеціяльними культурами.

Удержанню високих цін служать мита на привіз заграничних товарів і продуктів. Цілий хліборобський світ стоїть за митами; хоч референт в засаді має застереження проти мит, то на перший час, в даній хвилі він є за митами. Мита повинні бути такі високі, щоби зовсім унеможливити привіз збіжа з заграниці, отже 20—24 зл. на пшеницю, яких 16 зл. на жито. Також на довіз кукурудзи повинно бути мито. Польські селянські кооп. круги піднесли теж думку, щоби вивіз ґрису і макухів був вільний. — Інший спосіб піднесення краєвих цін, це експортові премії, одначе референт не є їх прихильником, як довго нема рільних орґанізацій. Польська дрібноселянська кооперація висунула думку про „укриті премії" у формі субвенцій на будову збіжевих зсипів, елеваторів і млинів. Не є виключене, що польська держава дасть гроші на цю ціль. — Ми мусимо приступити до розбудови кооп. збуту збіжа; це завдання Ц. Союзу і його рільничого відділу. Питання, чи схочуть наші селяне давати в коміс збіжа своїм кооперативам? Без того справа не піде. Ризико при збутових операціях повинен поносити доставець, бо інакше можна відразу завалити кооперативу. Великою трудністю буде знайти збут для збіжа, бо зі збіркою ще впораємося. — Далі треба думати про будови млинів (районових) і пекарень. Технічна підготовка це річ Ц. Союзу. Нажаль ми загирили Союз для збуту худоби, а тепер відчуваємо його недостачу. Мясарні і різні можуть нам помогти в розбудові збуту свиний, також до існуючих беконярень можна доставляти. Що до експорту яєць, то пр. думає, що нова митна політика нім. уряду нашого експорту яєць таки не захитає, бо Німеччина мусить брати яйця з заграниці. Зате масло наше має вже майже замкнену дорогу до Берліна.

Кріза с. госп-ва виникла в значній мірі через те, що селові забрано його оборотовий капітал. В Польщі і заграницею голосний клич про орґанізацію селянського кредиту. І в Польщі через Банк Рольни пущено в польське село до 60 міл. зл. у формі кредиту. Нас ці гроші минають. Підносяться часами голоси: можеб вони нас і не минали, якби наші посли не йшли лівими дверми. На це відповідь, що тому власне ходять лівими, що є така політика уряду. Треба думати про мобілізацію власних капіталів.

Зле є кидати в народ нараз за богато гасел. Треба обмежити їх кількість за-те виконувати точно намічену програму.

В дискусії забирав слово ряд промовців, котрі обговорювали головно питання практичної кооперативно-господ. роботи на селі. З селян промовляв тільки один. Він замітив м. і.: Кріза на нашім селі є головно від безробіття. Богато людей цілком не бачить хліба. Коли тут замічували, що село непотрібно приймає міський одяг, то промовець противиться таким замітам; треба не противитися цій течії, тільки так зробити, щоби дати селові дешевший одяг, отже приміром заложити фабрику цайґу. — Інший промовець, здається теж з села, звернув богато узаги на

якість і підготовку робітників по кооперативах і вимагав, щоби при Повіт. Союзах були постійні кооперативні школи. Щодо відживлювання села, звернув увагу на те, що село їсть богато, воно перепихається бараболею, яка одначе не має відживної сили; отже не богато, а добре треба їсти!

В кінцевім слові референт вияснив присутним, що таке стандартизація і вказував на вагу теоретичної і практичної економіки сільського господарства (науки про орґанізацію с. господарства).

Хоч спізнена пора і настрій слухачів не були сприятливі для розвитку широкої дискусії над порушеними в широкій площині надзвичайно важливими справами, то треба бути вдячним референтові за саме видвигнення в устній дискусії цих питань. Очевидно, кожне з порушених питань, прим. митне, збуту с.-г. продуктів, рентовности окремих культур, характер поміщицької і селянської господарки, орґанізація рільн. підприємств — само по собі вимагає цілих студій та ґрунтовних дебат. Може цей реферат започаткує серіозно-наукове студіювання величезної ваги проблем аґрарної політики українського селянського стану.

Кріза в Польщі — крізою збуту, отже крізою нужди і недоїдання. До подібного висновку, зробленого нами давніше, приходять і в польських економічних кругах. Як доносить Слово П. в Пол. Т-стві Екон. відбувся дня 10. IV. ц. р. під проводом проф. Каро відчит інж. Вл. Романова, в якому автор, говорячи про сучасну господ. крізу, яка сильно придушила промисл, висловив погляд, що кріза ця „ест рачей кризисем збиту, нє кризисем продукції“... закупочна сила населення дуже низька, промислові заклади використовують ледви половину своєї продукційної здібности; частину виробів приходиться вивозити за границі, але що там стрічається конкуренція інших промислів, які працюють з меншими виробничими коштами, отже експорт дає страти, що знова впливає на підвищування цін в краю. Точка, від якої треба починати направу, лежить у збільшенні внутрішнього споживання товарів.

Але автор не подав способів, якими саме можна-б в Польщі досягти цього збільшення внутрішньої консумції товарів. Та не він один грішить тим, сказати правду; до цьої точки доходили вже ріжні менші і більші авторитети польської економіки, а далі ані руш. Збільшити внутрішнє споживання, це значить, на просту мову, збільшити доходи селянства, робітництва, міщан, інтеліґенції і т. д., щоб вони мали за що купувати більше харчів, одягів, обуви, всяких машин і т. д. Але як цього досягти не нарушуючи, величезних видатків на удержання розбуханого державного апарату, на кольосальний військовий бюджет і взагалі того всього, на чім стоїть великодержавна політика Польщі? Цього основного питання, питання про відтяження суспільства хоч в части від тягарів на річ держави, не хочуть зачіпати.

А без того всі балачки, реферати і учені економічні дискусії на тему крізи будуть переливанням з пустого в порожнє.

На селі:

Кріза на селі і наша аґрарна політика.

Під доволі невдатним заголовком („Чому наша політика кепська?“) пише в „Новому Селі“ допис якийсь „селянин з над Дністра“, надзвичайно цікавий з кількох поглядів. Автор його (очевидно з поміж найбідніших на селі, бо говорить їх іменем) порушує такі актуальні справи: 1) значіння низьких цін збіжжа, 2) введення с. г. машин у селянські господарства, 3) перелюднення на селі і ділення ґрунтів. Автор є, як видно, прихильником низьких цін збіжа, противником машин і змагає до неподільности ґрунтів. Даємо йому самому слово:

„Чому наша політика кепська? Бо ми як беремся до якої роботи, то ми беремо її від когось. Ми самі нічого нового не видумуємо, тільки

беремо її з теорії, а не з практики. Хто видумав якесь нове полекшення, то і думав, які з того мають вийти насілдки, кому мають принести користь, а кому лихо. Отож той, що думав, то мусів так думати, аби було всім добре. А ми цілком о цім не думаємо, але ідемо на сліпо. А чому ми йдемо на сліпо? Бо це німець або американець видумав, але для себе, а не для нас. Візьмім наше село з 2000 мешканців, поділім на 500 родин, з того відтягнім 30 процент безземельних і малоземельних, то лишиться решта, що має по кілька морґів поля, а 10 до 30 господарів мають по 10 до 20 морґів. Отож ті 30 господарів давали сякий такий прожиток для тих безземельних і малоземельних. В зимі молотити, січку різати, сіяти і т. д. Якби тих 30 господарів купили собі до спілки молотілку і керат до різання січки, то вони собі молотять в спілці і вже не потребують наймати. Щож тепер має робити тих 30 процент безземельних? А молотілку треба було купити, бо так вимагає теперішна культура. Отож богачеві поліпшилося, а бідному жебрача торба. Американці дали більше машин, так, що де робило 12 робітників, робить тепер 6 робітників. Аби не дати тим другим робітникам жебрачої торби, то американці заперли границі і невпускають більше чужого робітника. А ми собі дивимося на американців і даємо машини. Але що з того буде бідному загибіль, то нас це нічо не обходить. Коби заробити пару долярів на машині, а бідному най буде жебрача торба.

Не ділити ґрунт може собі позволити Німеччина, бо там і так майже в кожнім селі фабрика, де ті безземельні мають заробіток. А ми про це не думаємо, лиш як кажете, коби були банки, аби було де взяти гроший сплачувати тим всімом. Ніхто не згадає, де ті безземельні мають подітися. А я тут інакше думаю. Ще найліпше держава скористає, як збудує фабрику жебрачих торбів, бо на них за пару років буде великий попит!

Гей нещастя! Збіжа тане, не має багач за що горівки пити, за бідного ніхто і не згадає, що збіже хоч як стане, а він не має за що його купити; а чому? Бо нема де заробити. Всі ґазети богача радять, як він має печеного заяця їсти, а бідного ніхто не хоче порадити, що він і мамалиґи не має в хаті. Подаєте, що в горах люди голодують, а на Поділю нема кому продати збіжа. Цілком противно: на Поділю бідні хотять купити, а богачі не хотять продати. Є такі, що мають по два ваґони збіжа і мають намір на весні сипати його в Дністер, бо їсть ґирґилиця. Так само, як той Волиняк зробив зі своїм хмелем. Чи не так? Скажіть самі?“

До цих уваг додала редакція Н. С. свої замітки, з яких видно, що вона стоїть за законну заборону поділу селянських ґрунтів, яка мовляв, в Німеччині привела до розбудови промислу. Обмежимося на цьому місці до замітки, що, на наш погляд, ніякі урядові заборони (чи декретовані накази) не в силі створити нових підприємств. Справа неподільности сел. ґрунтів нераз була предметом обміркувань на галицькому ґрунті, ще за часів шляхоцького сойму у Львові, але завсіґди падала з огляду на її непопулярність серед великої більшости укр. селянства.

Не поділяємо також в засаді поглядів дописувача на справу і ролю машин в сільському господарстві, хоч становище його дасться почасти виправдати тою нуждою, яку зараз терпить особливо найбід-

нішиий елемент села, в звязку з загальною сітуацією і господарською політикою держави, в котрій жиємо. Це положення викликує отже серед селян подібні рефлексії і настрої, яким дав ядерний і сміливий вислів дописувач „Н. С.“ з над Дністра. Вони являються характерною і сімптоматичною ознакою часу й доби, яку переходимо і тому заслуговують на повну увагу.

Причинок до зрозуміння крізи селянського господарства.

Часопис „Гром. Голос“ приносить в 16. ч. слідуючий надзвичайно цікавий образок з економіки селянського господарства; він тим цікавіший, що автором є селянин. Усім пропаґаторам райфайзенської справи це гарний матеріял для рефератів.

„Кредитова політика“.

Чотири роки тому трафилося мені купити кусок поля, межа-в-межу з моєю нивкою. Сам знаєш, що значить земля нашому братові. Без землі селянин те саме, що риба без води. Правда, не великий то кусок, ледви коло чвертки морґа, одначе земля гарна тай коло мене в сусідстві і я злакомився. Грошей у мене готових не було. Мав я на продажу тільки корову і веприка в хліві. Рахував собі так, що корова за кілька тижнів назначить і буде коло шість десяток долярів. За той час веприк підгодується і буде близько три десятки долярів. Трохи продам збіжа і так добуду потрібні на поле гроші. Тимчасом позичив у сусіда на вексель сто долярів. Проценту не багато він хотів, тільки чотири доляри від сотки на місяць.

— Певно, що чотири доляри від сотки на місяць не багато — потвердив Петро.

— І мені здавалося з початку, що не багато, а бачиш, зачалося для мене затяжне ярмо, двиґаю його чотири роки і трудно увільнитися. Позиченою у сусіда соткою заплатив за поле, контракт зробив адвокат і не дорого взяв, лише десять долярів уже із стемплями. В скарбовій касі казали заплатити такси від купна шість з гачком долярів. На контракт і таксу я випродав, що мав, засобу збіжа. Поле я купив у саму сійбу пшениці, куплену нивку приорав до своєї і засіяв пшеницю.

Десь за дві неділі по купні поля, веприк захворів на рожу і не минула й доба, я закопав його на кладовищі. Не минуло й тижня, діти через неосторожність пустили худобу на конюшину. Корови поздувало. Одну врятовано, а друга, призначена на продаж, згинула. Світе мій гіркенький? Нема з чого сусідові довгу віддати. Випадає продати куплену нивку, а страх не хочеться й стидно. Думаю, якось то буде, якось віддам довг і поле буде моє. Врешті й поле щось принесе.

В половині Пилипівки, сусід зажадав звороту позичених грошей. Казав, що сестра висилає дочку до Канади, то мусить її поратувати. Війт знову натиснув мене за податок і дорогове, жид у місточку грозив позовом за взяту шкіру на чоботи. Обрахував я те все і бачу, що іншої ради нема, треба зичити знову. А ту позичити так тяжко. Є в нас один чоловік, що повернув з Америки і він зичить гроші, але бере дорогий процент. Пішов я до його, якось його впросив і позичив сотку долярів на вексель, але мусів, і то з гори, заплатити за три місяці про-

цент по пятці на місяць. Значить позичив сто, а взяв лише 85 долярів. Пішов з грішми до сусіда, зачав просити, щоби приняв половину довгу і впросив. Дав я йому пів сотки долярів і новий вексель на 50 долярів. З позичених у новому місці лишилося мені ще 23 доляри. Заплатив податок, віддав жидові за шкіру і купив мале порося. Таким способом за три місяці я добився пів сотки долярів нового довгу, але відопхав біду на других три місяці.

Перед Великодними святами, коли найтяще за гроші, прийшла пора віддавати довг. А ту паші для худоби не стало. Продав куплене перед Різдвом порося і докупив паші. З обома моїми вірителями згодився, що віддам гроші по жнивах, але мусів заміняти векслі. Сусідові дав новий на 62 доляри, то-б-то за 50 довгу і 12 проценту за три минулих і три слідуючих місяців. Американинові уже з процентом за слідуючих три місяці. Від осени до весни мій довг побільшився о 77 долярів. Значить, інтерес не зле йде. На переднівку не стало хліба. Взяв у жида до нового. За корець жита і пшениці згодився віддати по жнивах по пять чверток одного й другого.

Жнива випали бідно, бо озимина вимерзла і навіть половини сподіваного врожаю не дала. З купленого в осені чверть морґа поля, я зібрав копу пшениці і намолотив ледве пів кірця. На свойому полі я нажав шість кіп пшениці і пять кіп жита. Усього намолотив два кірці жита і три з половиною кірців пшениці. Віддав жидові позичених на переднівку два з половиною кірця, два кірці посіяв і на хліб через цілий рік лишилося півтора кірця. Про продажу збіжа і думки не могло бути. Треба думати за що докупити. А ту віддавай з відкіля хочеш довги! Але віддати якось треба, бо чоловік рахується ніби господар.

Пішов я до сусіднього села К. Там я маю знакомого, що недавно вернув з Америки. Оповів йому, що послідньої осені задовжився через купно поля, далі, що згинули мені корова і веприк і тому потребую грошей. Попросив його, щоби позичив мені півтора сотки долярів.

Мій знакомий вислухав мене тай каже: що-ж, ти господар, то можу тобі позичити. Другим зичу по долярові від десятки на місяць і процент беру з гори. Від тебе, як старого знакомого, візьму тільки пів доляра і заплатиш тоді, коли гроші будеш віддавати. Не було ради, бо йнакше ніяк дістати. Тому я і не торгувався, узяв півтора сотки долярів і підписав вексель на 173 доляри, тобто, в ту суму враховано вже й процент за три місяці.

Сусідові віддав я 62 доляри, свойому Американцеві віддав половину довгу, а на другу половину то є на 50 долярів дав вексель і заплатив вісім долярів проценту за три місяці наперед. За останніх 15 долярів купив порося і два кірці жита. Значить, до року з одної сотки долярів довгу я добився уже 223 доляри.

Три місяці минуло неначе батогом тріснув. На сплату довгу у мене продати нічого. Купленого за позичені гроші поля я продавати не хотів, бо стидався і, все одно, навіть коли-б продав, то довгу не віддавби. Тому пішов я до знакомого в селі К., позичив у його ще 50 долярів, дорахував до купи давнішу позичку 173 доляри і процент за три місяці наперед і так дав новий вексель на 60 долярів. Позичену пів сотку віддав свойому Американцеві.

Від того часу минає три роки. Мій довг зріс до 460 долярів. Не було ради. На другий рік я продав куплене поле, випродав, що мав на

подвірю і так стягнув 160 долярів на довг. Остало кругло три сотні. Отже нині дав новий вексель на 50 долярів, бо через рік до трьох соток приросло дві сотні проценту. Іншої ради не маю, тільки мушу продати два морґи поля і довг віддати, бо як ще один рік почекаю, то проценти заберуть і хату. Такий, бачиш, інтерес я зробив на купні поля за позичені гроші.

ВСЯЧИНА.

В Польщі припадає 1 склеп на 76 мешканців! Коли рахувати після виданих промислових патентів, то в р. 1928 було в Польщі 410 тис. торговельних підприємств; з того детайлічних склепів (роздрібних) було 367 тисяч, отже один на 76 мешканців. У значній більшости детайлічна торговля є позбавлена своїх власних оборотових капіталів і працює капіталом доставців (товаровий кредит з рук гуртівників і промислу). Не маючи з природи річи на стільки торгов. оборотів, щоби покрити видатки, ці купці помагають собі ріжними способами, від недоважування, через гіршу якість товару, до останнього способу: підступного конкурсу або „добровільного вирівнання“ на меншу квоту зобовязань.

Коли почне і у нас свитати? Польські часописи приносять вість: Т-ство Польських Економічних журналістів і публіцистів подало до міністрів: освіти, промислу-торгівлі та хліборобства меморандум, в якому пропонує:

а) переробити читанки для народніх шкіл, вміщаючи туди уступи (очевидно у відповідній формі) з ділянки екон. життя;

б) ввести „економічну пропедевтику“ (вступ до екон. наук), як предмет навчання в середніх школах усіх типів та в учительських семінарах, і видати відповідний підручник;

в) переробити програму науки про сучасну Польщу, науки історії, ґеоґрафії та природничих наук в такий спосіб, щоби господ. момент найшов в цих ділянках більше чим досі узглядненння, і відповідно переробити підручники;

г) створити катедри „екон. пропедевтики“ на фільософічних факультетах університетів і зробити ці виклади обовязковими для кандидатів до учительського звання;

д) улаштовувати постійні курси дошколу в ділянці господ. пропедевтики для учительства середніх і народніх шкіл.

До цього завважуємо, що в програмі польських сер. шкіл вже й тепер є дещо із знання економіки (економ. ґеоґрафії Польщі.). На жаль в укр. рідношкільних кругах ще й досі нема зрозуміння ваги економ. і кооперативного виховання в народніх і середніх школах.

Золота валюта в Японії. До золотої валюти вертає що раз більше держав. На засіданні ради міністрів Японії дня 11. січня 1929 року ухвалено знести всі заборони, тамуючі вивіз за кордон золота в ріжних видах і з тим днем Японія переходить до вільного обігу золота в країні.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.

За редакцію відповідає: Іван Филипович.

Друкарня Вид. Спілки „Діло“, Львів, Ринок ч. 10.